

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO**

DIPLOMSKA NALOGA

**ORIS ŽENSKÉ DEVIANTNOSTI NA ZAČETKU
20. STOLETJA IN ODMEVI NANJO V
SLOVENSKEM ČASOPISJU**

Mentor:

prof. dr. Peter Vodopivec

Igor Zemljič

Lenart v Slovenskih goricah

Kazalo:

ORIS ŽENSKÉ DEVIANTNOSTI NA ZAČETKU 20. STOLETJA IN ODMEVI NANJO V SLOVENSKEM ČASOPISJU	1
KAZALO:	2
I. UVOD.....	3
METODOLOGIJA:	4
HISTORIOGRAFIJA :	6
II. BITI ŽENSKA NA ZAČETKU 20. STOLETJA	10
III. PREGLED ČASOPISNEGA POROČANJA O ŽENSKEM KRIMINALU NA ZAČETKU 20. STOLETJA	17
KAKO PIŠE ČASOPISJE O ŽENSKAH	17
KAJ IN KAKO PIŠE ČASOPISJE O KAZNIVIH DEJANJIH.....	18
<i>Od mobilizacije ...</i>	19
<i>... do zavajanja javnosti</i>	22
ŽENSKA DEVIANTNOST IN ČASOPISJE.....	26
KAZNIVO DEJANJE:	27
<i>Tatvine</i>	29
<i>Goljufija</i>	32
<i>Zločini iz strasti</i>	32
<i>Nasilna kazniva dejanja</i>	33
<i>Umor</i>	36
<i>Detomor, splav</i>	36
<i>Obrekovanje</i>	38
ARETACIJA:	40
PRIPOR	41
SOJENJE:.....	41
<i>Časopisno poročanje iz sodne dvorane</i>	43
OBSODBA:.....	45
KAZEN:	46
<i>Ženska kaznilnica Begunje</i>	48
V. SKLEP:.....	53
VI. LITERATURA:	56

I. UVOD

V diplomski nalogi bi rad osvetlil družbeni položaj in vlogo žensk na slovenskem v prvem desetletju tega stoletja. Zastavljeno nalogo sem skušal doseči z obravnavanjem časopisnih in arhivskih virov, čeprav se zavedam, da ti resnico o nekem dogodku pogosto predrugačijo in predstavijo v luči pisca poročila. Kljub temu lahko iz časopisnih poročil zelo nazorno spoznamo prevladujoče stereotipe in sliko javnega mnenja o vlogi žensk v kriminalnih dejanjih tedanjega vsakdana.

Tema je časovno omejena na prvo desetletje dvajsetega stoletja. Časovno obdobje po slovitim *fin de siècle* je bilo, gledano z današnje perspektive, vsaj navzven dokaj stabilno obdobje, v katerem z izjemo naglega industrijskega napredka, ni bilo revolucionarnih sprememb. Prav zato je toliko lažje primerjati položaj na začetku in koncu obravnavanega obdobja. V tem času je bil nesporno najpomembnejši center političnega in kulturnega delovanja Slovencev Ljubljana. Od leta 1896 je v njej županoval Ivan Hribar. Ta je s posegi v mestno upravo skušal Ljubljano postaviti ob bok ostalim razvitejšim krajem avstrijske monarhije. Hkrati se je Ljubljana v njegovem času utrdila kot največja slovenska *liberalna* trdnjava, vendar moramo upoštevati, da ta liberalizem ni imel ničesar skupnega z nacionalno šovinističnim liberalizmom Gradca, niti z mnogo bolj kozmopolitanskim svobodnjaštvom Trsta. Slovenski kraji so bili v tem času razdeljeni v več dežel, kjer so se kljub navzven enotni državni ureditvi, vsakodnevno srečevali z mnogimi razlikami. Ob *večnem* sporu med slovensko in nemško narodnostno skupnostjo, ter zmeraj ostrejšem nasprotju med *liberalci* in *klerikalci*, jih je družila predvsem neistočasnost razvoja v primeri z industrijsko razvitimi deli države. Ureditev železniške povezave med Dunajem in Trstom je namreč zelo prizadela domačo, še zmeraj neindustrijsko proizvodnjo, v še večjo periferizacijo pa so padli odročni kraji, ki se jim je državna železnica med prestolnico in njenim pristaniščem izognila.

Slovenske politične sile so si na Kranjskem pridobile vodilno vlogo pri vodenju deželne uprave že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Slovenci na Koroškem in Štajerskem pa so še na začetku dvajsetega stoletja borili neizprosni boj za svoj nacionalno eksistenco z vse bolj ekspanzionističnimi nemškimi težnjami po utrjevanju "*mosta*" do Jadrana, ki bi naj uresničil načrtovani "*Drang nach Osten*".¹ Po dokončni *delitvi duhov*, ki je pokopala, še zadnje poskuse

---

¹ Razliko med enim in drugim koncem države potrjuje tudi Kraigherjevo pismo Cankarju iz leta 1910, kjer mu je ob vabilu na obisk zapisal: "*Samo en pogoj mi izpolniš, če se poslužiš tega vabila: v konflikt me ne smeš spraviti s svojim jezikom, niti v verski, niti v političen ali kako drugačen. Jaz sem tisti, kot sem bil. Nisem podgana, ki je zapustila barko svobodne misli.... V Bovcu sem se pretepal s farji, tu je drugačno torišče. Tu se omejujem na boj z Nemci v lastnem trgu; liberalce in klerikalce pa pustim, da se pehajo zame. In če prideš sem, izprevidiš tudi sam, da je Nemeč naša nesreča in ne far. Noben Kranjec ne pozna štajerskih razmer, ki so naravnost obupne v narodnem oziru. Mesto napredka, konstantno nazadovanje. In politični listi štajerski se grizejo med sabo in pustijo najvpešnejše ribarjenje*"

slogaštva, so se vodilni Slovenski politiki, na osnovi nekakšne ideološke opredelitve, razdelili na tabora okoli Narodno napredne stranke na eni in okoli Vseslovenske ljudske stranke na drugi strani. Ob tem se moramo zavedati, da se ta delitev ni kazala toliko v samem izvajanju religioznih praks, kot v bolj ali manj svobodomiselnih pogledih na nekatera družbena vprašanja. Od konca 19. stoletja, se kot zmeraj pomembnejši del družbe pojavlja še socialdemokratsko gibanje, ki je kljub svoji prvotni marginalnosti naglo pridobivalo pomen zlasti v porajajočih industrijskih središčih.

Na sedež ljubljanskega knezoškofa, je bil leta 1898 imenovan Anton Bonaventura Jeglič, zaveden Slovenec, ki so mu ob ustoličenju vsi slovinci pripravili navdušen sprejem. Zaradi številnih političnih napadov na duhovščino in cerkev, se je kmalu odločil, da bo sledil strogim usmeritvam svojega predhodnika škofa J. Misijie.² S tem je zgubil simpatije mnogih svobodomiselcev, ki so mu zamerili tudi aktivno sodelovanje v političnih bojih med prevladujočima političnima usmeritvama. Njegov sežig Cankarjeve Erotike, strogo nastopanje proti časniku Slovenski narod in dolgotrajna gradnja "škofijskih zavodov", ki bi naj "med slovenskim intelektualnim naraščanjem poživili duha krščanstva" in s tem mobilizirali v katoliške vrste nekako dotlej zanemarjeno dijaško populacijo, pa so bile za marsikaterega liberalca prava vojna napoved svobodni misli.

Metodologija:

Temeljni vir za diplomsko nalogo, sta bila vodilna slovenska dnevnik Slovenki narod in Slovenec, predstavnika obeh vodilnih "struj" slovenskega javnega življenja. Časnika sta bila skozi vse preučevano obdobje na bojni nogi in sta ostro napadala vsako najmanjšo nasprotnikovo napako. Kljub navidezno izenačeni bipolarnosti, je bil vplivnejši Slovenski narod, ki je predvsem po zaslugi daljše tradicije in višje naklade imel tudi večji odmev v javnosti. Tak položaj je, vsaj v osnovi, ostal vse do konca Avstro-ogrske monarhije, čeprav so agitatorji *Slovenca Slovenski narod*, zaradi njegovih ostrih in neredko zlohotnih napadov na duhovščino, imenovali kot nekatoliški in brezverski. To seveda ni res, saj se lahko o nasprotnem prepričamo, če preberemo kak uvodnik ob katerem od večjih cerkvenih praznikov, ali spremljamo stroge komentarje, ki so pospremili vsako dejavnost anarhistov in brezvercev.

Časnika poročata skozi vse obdobje o najrazlicnejših prestopkih in kaznivih dejanjih v rubriki z naslovom *Dnevne vesti*, kjer poročata zlasti o dogodkih povzetih s policijskih poročil. V rubriki *Izpred sodišča* pa prinašata vesti o obravnava pred okrajnim sodiščem v Ljubljani in Novem mestu ter iz deželnega in porotnega sodišča v Ljubljani. Najzanimivejša so bila običajno

---

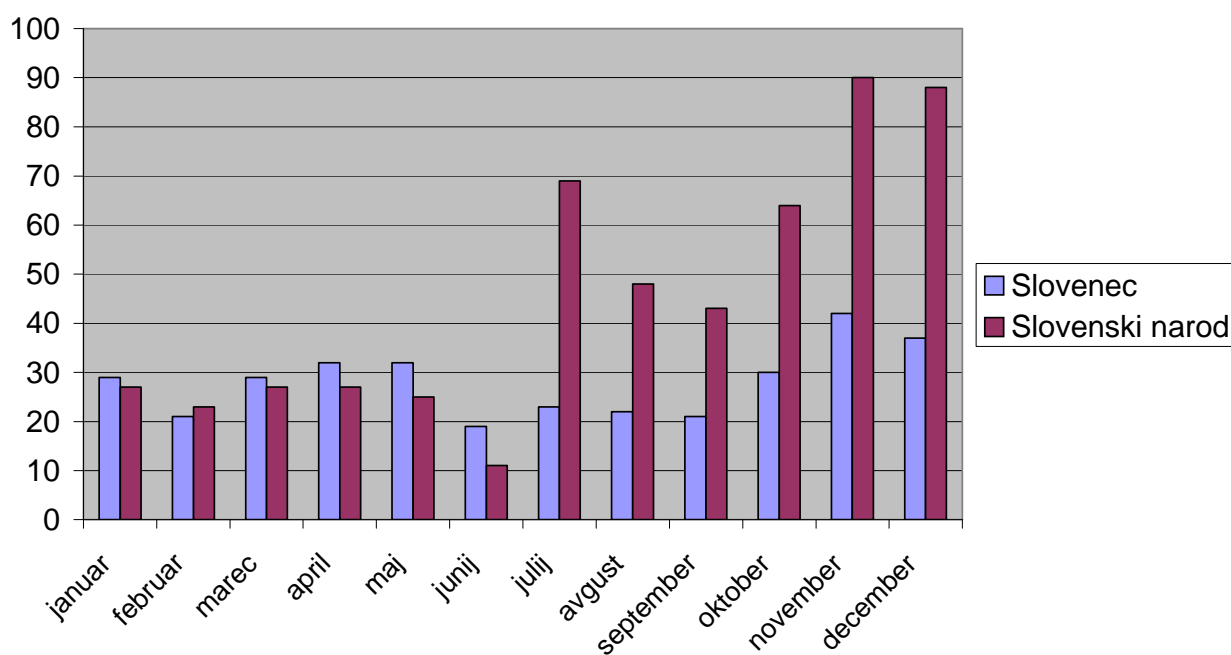
nemškutarjem. Ti si socialist. Ko bi jaz živel v Trbovljah, bi bil bržkone tudi. ... Ko bi bil ti pri Trojici, bi tudi ne bil socialist." Alojz Kraigher, Zbrano delo, X, Pisma / kazala, Ljubljana 1989, str. 35

² Janko Prunk, Anton Bonaventura Jeglič. Enciklopedija Slovenije, IV, Ljubljana 1990, str. 279-280

poročila z obravnav pred porotnim sodiščem, kjer poročevalec ni pozabil zapisati podatkov o vzdušju v dvorani. Članki o kriminalnih dejanjih so le izjemoma prišli na prvo stran, pa še to ponavadi ob sojenjih zoper urednike lastnega časnika, šele pozneje pa tudi v povezavi s hujšimi kaznivimi dejanji.

Kvantitativna primerjava števila člankov, ki so poročali o ženski deviantnosti na začetku stoletja, nam pokaže dokajšnjo uravnoteženost vse do začetka poletja 1910, ko je začel Slovenski narod, *po vzoru velikih listov* izhajati dvakrat na dan.

Število člankov o ženski deviantnosti v Slovincu in Slovenskem narodu leta 1910

Pri zbiranju podatkov za diplomsko nalogo sem se najprej podal v Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), kjer sem pregledal poročila ljubljanskih policajev iz leta 1910. Izpisal sem si vse zapisnike, kjer se je omenjala ženska kot žrtev ali storilka kaznivih dejanj ter se napotil v knjižnico pregledovati kaj je o tem pisalo časopisje. Pregledal sem letnike 1901, 1905 in 1910 časnika Slovenski narod in časnik Slovenec iz leta 1910. Pri tem sem si naredil izpisek vseh kaznivih dejanj v katerih se je kot glavna krivka ali kot sotorilka omenjala ženska. V letu 1910 sem za oba časnika sestavil statistiko vseh moških in ženskih prestopkov. Žal se je zaradi mojega pomanjkljivega poznavanja prava in kriminologije, ta statistika pozneje pokazala za neprimerljivo s podatki, ki sem jih pridobil z uvrščanjem zbranih člankov v tabele narejene po vzoru sodobne kriminalistične statistike.

V nalogi bom najprej predstavil položaj Slovenk na začetku 20 stoletja, nato pa ob primerih iz časopisja in statistiki prikazal najbolj tipične zvrsti ženskega kriminala, ki so polnile časopisne stolpce.

Historiografija :

Če sledimo razvoju evropske civilizacije, lahko najdemo ženske kot kršilke zakonov že v njenih temeljih. Grška Antigona in svetopisemska Eva sta namreč le dve najbolj znani protagonistki, ki sta prekršili jasne in točno določene prepovedi. Če površno pogledamo v zgodovino in razmišljamo o obsežnejših sodnih procesih zoper predstavnice ženskega spola ne moremo spregledati številnih čarovniških procesov, v katerih so ženske prvič "številčneje" stopile v javnost kot zločinke.³ Kljub nekaterim natančnim historiografskim razpravam o čarovniških procesih, pa zlasti pri nas vloga žensk in njihovega spola v njih še nista zadovoljivo pojasnjena. Kljub temu lahko iz literature razberemo, da je bilo samo na spodnjem Štajerskem, med leti 1546 in 1746, obtoženih 153 žensk (122 je bilo obsojenih) in le 22 moških, kar kaže na izrazito neenakomerno zastopanost spolov.

S problemom ženskega kriminala so se pri nas ukvarjali predvsem pravniki. Na slovenskem je že leta 1927 Metod Dolenc v beograjski strokovni reviji Policija pisal o ženskah in njihovi vlogi v pravu.⁴ V članku pa ni razpravljal le o ženskah kot storilkah in žrtvah kaznivih dejanj, ampak tudi o verodostojnosti njihovih pričanj in celo o njihovi primernosti za sodnice ali delavke na sodišču. Čeprav je zagovarjal napredna stališča o enakopravnost spolov, je bilo njegovo gledanje na žensko nrav in vzroke za njeno deviantnosti še zelo tradicionalno: "*na tu njenu čud, utiče naime organične pojave, koje su muškarcima tuđe; menstruacija, trudnoća, porod i klimaktorij*"⁵, kar ga uvršča med pisce, ki so vzroke za žensko deviantnost iskali v njihovih bioloških dejavnikih. Med drugo svetovno vojno je Katja Vodopivec-Černe v svoji disertaciji, na podlagi sodnih aktov o kaznivih dejanjih zoper življenje, obdelala tudi vprašanje o vplivu spola na zločinstvenost te vrste. Verjetno najbolj znano razpravo na temo "*ženske zločinstvenosti*" je objavil Aleksander Maklecov leta 1944, z naslovom Žena in zločin.⁶ V članku, ki ga je označil kot "*uvod v bodočo podrobnejšo razčlenitev vprašanja ženske zločinstvenosti*"⁷ (poudaril A. Maklecov), je podal bogat pregled svetovnih in domačih raziskav ter opredelil najpogostejše tipe ženske kriminalitete, na osnovi večje, enake ali manjše zastopanosti žensk v primerjavi z moškimi. Problematike ženske deviantnosti so se pred letom 1945 dotaknili v nekaterih socioloških raziskavah tudi Alojz Zalokar, Ivo Pirc, Božo Škerlj idr.⁸ Po letu 1945 so bile opravljene redke kriminološke študije in objavljeni celo 2 knjigi z naslovoma Kriminaliteta

³ Marjeta Tratnik Volasko, Matevž Košir, Čarovnice : predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995, ali Sašo Radovanovič, "Bog se usmili uboge grešne duše. Amen" : Čarovniški procesi na slovenskem Štajerskem v letih 1546-1746. Murska Sobota : Pomurska založba, 1997

⁴ Metod Dolenc, Žensko pitanje u kaznenom pravu. Policija 14 (1927), št. 7-8, str. 229-238

⁵ M. Dolenc, o.c. str. 230

⁶ Aleksander Maklecov, Žena in zločin. Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete 20 (1944) str. 89 - 115

⁷ A. Maklecov, o. c. str. 25

⁸ Božo Škerlj, K problemu prostitucije v Ljubljani. Tehnika in gospodarstvo 4 (1940), št. 5-6, str. 101-116, Tehnika in gospodarstvo 4 (1940), št. 7-8, str. 172-181

žensk in Ženske morilke⁹ v katerih so avtorji obravnavali problematiko ženskega kriminala v modernem času¹⁰.

Vprašanje ženskega prestopništva je postalo spet zanimivo z demokratizacijo družbe in vse večjim zanimanjem, za prej marginalne teme. Leta 1991 je v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo Vesna Nikolić Ristanović, raziskovalka na inštitutu za kriminološka in sociološka raziskovanja v Beogradu objavila razpravo¹¹ v kateri je podala pregled sodobne in tradicionalne literature o ženski kriminaliteti ter opisala primere državnega nadzorstva, ki tak kriminal povzročajo. Leto kasneje je Marija Milenkovič v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo objavila zanimivo analizo "odklonskega vedenja žensk" v nekaterih delih slovenskih pisateljev¹². Ugotovila je, da slovenske literarne odpadnice in kriminalke, postanejo nasilne šele zatem, ko so same že bile žrtve. "*V večini literarnih del prevladuje mnenje, da v ravnanju ženske ni nič izključno biološkega. Biološka ali nagonna je pri njej le težnja po samoohranitvi, to pa ni značilnost žensk, temveč vseh živih bitij, tudi moških.*"¹³ Leta 1993 je Zorica Mrčević objavila prispevek z naslovom Sodobni biološki pozitivizem in kriminaliteta žensk, ki predstavlja sodobno literaturo o vprašanju ženskega kriminala.¹⁴ Leta 1997 so na Ministrstvu za notranje zadeve izvedli posebno analizo ženske kriminalitete v Sloveniji med leti 1990-1996, njene rezultate pa je letos v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo objavila Janka Sterle.¹⁵

Iz navedenega izhaja, da so se z obravnavano tematiko pri nas ukvarjali predvsem sociologi in kriminalisti, ki so analizirali svojo sodobnost. Zgodoviske študije o tem problemu ne poznam. Z raziskavami časopisnega poročanja o kriminalu, se je v svoji diplomski nalogi ukvarjal Marko Štepec, ki je analiziral pisanje slovenskega časopisja v osemdesetih letih 19. stoletja. Navedene tematike se dotikajo tudi mnoge razprave, ki so obravnavale podatke iz arhiva policijskih uradov, zlasti v Ljubljani in Celju. Bojan Cvelfar je pri obravnavi tajne prostitucije¹⁶ v Ljubljani obelodanil problem nedovoljenega "trgovanja z užitki" na začetku tega stoletja ter hkrati nemoč in nezainteresiranost mestnih oblasti pri reševanju te problematike. Posredno se je

⁹ V. Simović, *Kriminalitet žena*, Novi Sad: Progres, 1991 in Konstantinović-Vilić Slobodanka, *Žene ubice*, Niš: Gradina, 1986

¹⁰ Janez Pečar, *Storilke kaznivih dejanj v kriminologiji*, Revija za kriminalistiko in kriminologijo (1980), št. 3, str. 190;

¹¹ Vesna Nikolić-Ristanović, *Družbeno nadzorstvo in kriminaliteta žensk*. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 42 (1991), št. 1, str. 16 – 26

¹² Marija Milenkovič, *Odklonsko vedenje žensk in ženske kot žrtve v nekaterih delih slovenskih pisateljev*. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 43 (1992), št. 3, str. 259 -269

¹³ M. Milenkovič, o.c. str. 269

¹⁴ Zorica Mrčević, *Sodobni biološki pozitivizem in kriminaliteta žensk*. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 44 (april-junij 1993), št. 2, str. 121-128.

¹⁵ Janka Sterle, *Kriminaliteta žensk*. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 49 (1998), št. 2, str. 134 –150

¹⁶ Bojan Cvelfar, "No, zdaj pa če imaš denar, daj ga sem, potem se pa hitro z menoj spolsko združi" : k zgodovini tajne prostitucije v Ljubljani na začetku stoletja. *Zgodovina za vse* 1(1994), št. 2, str. 11-29.

problematike ženskega prestopništva dotaknil tudi Rok Stergar v svoji analizi družinskega nasilja.¹⁷

V svetu imajo raziskave o ženskem kriminalu precej bogatejšo preteklost. Prvi resni poskusi sistematičnega znanstvenega proučevanja omenjenega problema so se pričeli v prvi polovici 19. stoletja, ko so bile objavljene prve uradne publikacije kriminalne statistike. Te so najprej začeli objavljati v Franciji (od leta 1826) na to pa tudi v tudi ostalih državah. Na podlagi tega pozitivnega empiričnega gradiva je Belgijec Quelét prvi skušal sociografsko opisati in etiološko razložiti vpliv spola na kriminaliteto.¹⁸ Aleksander Maklecov je pisce o ženski kriminaliteti slikovito razdelil v tri skupine: antifeministično, feministično in v objektivno-znanstveno. V prvo so sodili tisti, ki so menili, de je ženska "manj vredna kot moški" in so o njej pisali omalovažujoče, v drugo tisti, ki so ženske stavili nad moške in v tretjo tisti, ki ju imajo za enakovredna, pišejo njih znanstveno-objektivno in sledijo motu "*humanas actiones non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere*".¹⁹

Današnji teoretiki, jih podobno delijo v več skupin. Pravniki običajno govorijo o **tradicionalni kriminologiji** 19. stoletja in z začetka 20. stoletja, za katero je bilo značilno, da so žensko obravnavle predvsem kot biološko ali psihološko opredeljeno bitje. Po njihovem mnenju je bilo kriminalno delovanje žensk posledica hormonskih motenj ali psiholoških deviacij. Ženske biološke značilnosti (hormoni, reproduktivna vloga) pa bi naj neizprosno določale njihovo čustveno predimenzioniranost in tudi posebne "ženske" lastnosti, kot so nezanesljivost, nepoštenost, zahrbtnost, zvijačnost itd. Kriminaliteto žensk so obravnavali kot izrazito "spolno" in to ne le v primeru kadar je šlo za prostitucijo ampak tudi kadar je šlo za "neprilagojenosti druge vrste" (odpovedovanje gospodinjski vlogi, nenavadno oblačenje, drugačni vedenjski obrazci...)²⁰. Utemeljitelji in vodilni zagovorniki te skupine so: Cesare Lombroso, Guglielmo Ferrero,²¹ Thomas, Exner, Mezger, Zauer, Middendorf, Davis in Polak. Zanimivo je npr., da so se zastopniki Lombrosovim podobnih stališč oglasili tudi v novejšem času. Vesna Nikolić-Ristanović omenja primera kriminologov Cowie in Slater ki sta ugotavljala skupne fizične lastnosti pri delikventnih dekletih ter na podlagi tega sklepala, da lahko določene lastnosti, kot je na primer višina povzročajo kriminalno vedenje. Po analogiji, pa bi naj bile večjemu nagnenju h kaznivim dejanjem podvržene tudi ženske z moškimi psihološkimi lastnostmi (odločnost, napadalnost, podjetnost). Mnogi priznavajo, da je pot od Lombrosa do nekaterih sodobnih ugotovitev

¹⁷ Rok Stergar, O posilni nečistosti, oskrumbi in družih velikih nesramnostih. Kronika. 43(1995), št. 1/2, str. 74-91

¹⁸ Adolphe Quételet (nemška izdaja v dveh zvezkih), Soziale Physik oder Abhandlung über die Entwicklung der Fähigkeiten der Menschen, Jena 1914, 1921

¹⁹ A Maklecov, o.c. str. 4-6

²⁰ J. Sterle, o.c. str. 135

²¹ Cesare Lombroso, Guglielmo Ferrero, La donna delinquente, La prostituta e la donna normale. Torino 1927, angleška izdaja: Cesare Lombroso, Guglielmo Ferrero, The Female offender, London 1895

nenavadno kratka in ravna.²² Naslednjo skupino tvorijo t.i. *sodobne teorije*, ki vsebujejo teoretike od prve polovice 20. stoletja dalje, in ki poudarjajo družbene dejavnike in spremenjeno vlogo žensk v družbi. Vesna Nikolić-Ristanović jih še dodatno deli na tiste, ki pojasnjujejo žensko kriminaliteto s socialnoekonomskimi razlogi (najpomembnejši predstavniki naj bili Sutherland, Cavan, Caldwell, Vouin in Leatue) in na tiste, ki ob socialnoekonomskih poudarjajo še biopsihološke razloge (Hentig, Elliot, Zelig in Hegman).²³ Z razširjanjem feminističnih gibanj, se je kot posebna teoretična usmeritev pojavila še *feministična kriminologija*.²⁴ Čeprav jo pozna že Maklecov, ženske zlasti v zadnjih dveh desetletjih vidneje vplivajo na kriminološko misel.²⁵ Ta med drugim opozarja na popolno nevidnost žensk (kot raziskovalk in raziskovank) v konvencionalnih študijah o kriminaliteti in na pomankljivosti v dosedanjih pristopih, ki niso upoštevali spola kot dejavnika, ki lahko pomembno vpliva na obseg in strukturo kriminalitete.

Zgodovinski pristop v obravnavanju ženske kriminalitete je leta 1996 predstavila tudi ameriška zgodovinarica Ann Louise Shapiro. Na podlagi bogatega arhiva *Prefecture de la police* in ob pomoči številnih pravnih in medicinskih tekstov je predstavila problem ženskega kriminala v Parizu. V knjigi je pokazala kako je bila francoska družba fin de siècle dejansko obsedena s problemom kriminalitete žensk. S pomočjo sodnih spisov je dokazovala kako so arhivski viri kljub svoji pričevalnosti lahko zelo nevaren vir, ker s svojo "navidezno" objektivnostjo pogosto zavajajo.

---

²² V. Nikolić-Ristanović, o. c. str. 16-17

²³ V. Nikolić-Ristanović, o. c. str. 16

²⁴ Njene novejšje in tradicionalne poglede opisuje knjiga: Ngaire Naffine, *Feminism and criminology*. Cambridge 1997

²⁵ J. Pečar, o.c. str. 190

II. BITI ŽENSKA NA ZAČETKU 20. STOLETJA

*“Službi se je odpovedala gdična. učiteljica Meglič,
ki se bo poročila z živinozdravnikom Lampretom”*

(Slovenec 2. april 1910)

Če želimo sklepati o “novem obdobju”²⁶, ki bi se naj pojavilo pri obravnavi “ženskega vprašanja” na pragu 20. stoletja moramo vedeti, da do sprememb ni prišlo čez noč, da te niso bile revolucionarne in da položaj žensk, kot ga radi slikamo danes ni bil črno bel. To pomeni, da imamo ob porajajočem feminizmu in feministkah, ki so običajno živele v zavetju varnih družinskih domov, jezero ostalih žensk, ki se morda res niso javno zavzemale za žensko emancipacijo, a to še ne pomeni, da so živele le kot “poslušen avtomat, ki deli bombone ali prašek za zobe po pritisku na gumb.”²⁷ Verjetno so se tudi mnoge od njih zavedale neenakopravnega položaja v primerjavi z moškimi, pa kljub temu niso rešitve problema videle v ženski volilni pravici, ampak so pričakovale, da bodo za potrebne spremembe, *ob pravem času* že poskrbeli drugi. Zanesljivo si mnoge sploh niso znale predstavljati žensk na nekaterih vodilnih mestih in so tudi same raje “resne zadeve” zaupale moškimi. Ključna zadeva, ki je vplivala na položaj žensk v družini in družbi je bil njihov ekonomski status. Kajti le finančno neodvisna ženska je lahko uveljavljala svoj položaj v širšem družbenem okolju. Prav zato je bila ena od osnovnih zahtev feministk emancipacija in z njo povezano izboljšanje socialnega statusa predvsem samostojnih (neporočenih) žensk.²⁸

Leta 1910, je bilo v nasprotju z danes uveljavljenim mnenjem, na Kranjskem poročenih le 84.138 žensk, kar je pomenilo okoli 30 odstotkov celotne ženske populacije. Vdov in ločenk je bilo 22.494 ali 8 odstotkov, samskih pa kar 168.867 ali 61,3 odstotka.²⁹ Vzroke za takšno situacijo moramo iskati predvsem v množičnem izseljevanju moških³⁰, ki je bilo najbolj intenzivno zlasti v prvem desetletju novega stoletja.³¹ Pomemben delež pa je imela tudi želja nekaterih, da se niso prehitro vezale in podale v družinske vode, ker so na tak način ohranile samostojnost. Sabina Ž. Žnidaršič je dokazala, da so se zlasti Gorenjke in meščanke Ljubljane poročale precej pozneje,

---

²⁶ Tako je položaj žensk na začetku 20. stoletja v Slovenski kroniki XX. stoletja označil Janez Cvirn

²⁷ Frazo je v uvodnem predavanju ob ustanovitvi splošnega slovenskega ženskega društva uporabila Zofka Kveder.

²⁸ Kako zaničevalno so nekateri gledali na žensko se lahko prepričamo iz poročila o velikem požaru v Brdu pod Begunjščico, kjer se je nekemu posestniku ob reševanju živine ponesrečila tudi žena. Slovenski narod je ob tem z ogorčenjem objavil izjavo nekega posestnika J.V. “*Ažmance tako ni škoda, saj si Ažman lahko drugo ženo dobi in z njo še denar; pač pa bo ranjki moral pogreb plačati, pa to bo že vtrpel, druga pa je, kako si bo siromak zopet nabavil krave, junce, teleta in prašiče?*” Slovenski narod 44 (1910), 20. IV., str. 2

²⁹ Sabina Ž. Žnidaršič, Demografija kranjskih žensk na prelomu zadnjega stoletja. Anthropos 25 (1993), št. 3-4, str.

220

³⁰ Razmerje med moškimi in ženskimi izseljenci je bilo kar 17: 1, izjema je bil le postojnski okraj, odkoder so ženske zelo pogosto odhajale na delo v Trst ali celo v Kairo.

kakor dekleta iz ruralne Dolenjske. Večina deklet se je namreč poročila šele okoli tridesetega leta (35 %), malo manj nekako pri 25-ih, (32 %) in le kakšnih 15 odstotkov se je omožilo že pri dvajsetih. Zakonska zveza se je namreč pogosto pojmovala le kot pogodba, ki je dekletu (včasih pa celo njeni družini) zagotovila varen in primeren socialni status ter vsaj navidezno mirno družinsko življenje.³² Zakoni nastali na tak način niso bili v začetku 20. stoletja nobena redkost in tudi ob spremljanju ženske kriminalitete, lahko naletimo na kopico zločinov, ki so bili posledice neprimerne zakonske zveze in popolne odtujenosti med partnerjema.

Tako sta se v marcu leta 1905 pred ljubljanskimi porotniki znašla, kar dva podobna primera. V prvem so na vislice obsodili triindvajsetletnega čevljarskega pomočnika Jožefa Jurečiča, ki je na prigovarjanje osemindvajsetletne ljubimke Marije Skumavc iz Bohinjske Bistrice ubil njenega moža.³³ Tudi v drugem, manj tragičnem primeru, je bilo obtoženki ime Marija, le da se je ta pisala Stare. Stara je bila devetnajst let, poročena pa je bila s posestnikom Jožetom Staretom iz Jesenic. Ta je namreč pred kratkim kupil vinograd v Osenicah pri Teharju, kjer je v viničarski družini spoznal mlado nevesto. Marija, ki se je poročila na pritisk staršev, je baje že pred poroko razglašala “*da takega starega dedca ne mara ...in ... da bode starega sicer vzela, da bo pa že skrbela za to, da ga bode kdo odstranil.*” Tudi ona je poiskala pomoč in *zapeljala v greh* mlajšega ljubimca, Franca Motnikarja, s katerim je imela razmerje že pred poroko.³⁴ Čeprav se je ta podjetja lotil na nekoliko neposrečen način, je bil zaradi poskusa umora obsojen na pet, Marija Stare pa zaradi nagovarjanja, na šest let težke ječe. Sodišče je obema kazni poostrilo z mesečnim postom in težkim ležiščem. Vsako leto 7. decembra, na obletnico umora, pa sta se postila v temnici.³⁵

Na problem porok brez ljubezni je v predavanju ob ustanovitvi splošnega slovenskega ženskega društva opozorila tudi Zofka Kvedrova: “*Sploh bi bil to prvi korak k napredku, ako bi se zakon ne smatral za nekako preskrbljenje v navadnem materialnem smislu*” in dodala “*ničesar ji*

³¹ Slovenski narod je 14 decembra 1910 tako opisal razmere v Beli krajini: “*Cele vasi so brez moških, le otroke in starce vidiš. Moški v najlepši dobi so vsi v Ameriki s trebuhom za kruhom. Ženska drži za plug, ženska vodi in ženska drži za klešče ...*”

³² Povsem odkritosrčno je to razvidno tudi iz ženitovanjskih pisem, ki jih je leta 1887 v Ljubljani sestavil in “*neukim v pomoč*” objavil Filip Haderlap. V enem izmed njih se mu je celo zapisalo “*Hotel sem se pa ravno zato oženiti, da bi kaj priženil in odprl svojo lastno prodajalnico, sicer moram večno le pomočnik ostati in drugim služiti in v tem oložaji se ne morem niti ženiti*”. F. H. Zbirka ljubimskih in ženitovanjskih pisem, Ljubljana 1882

³³ Marija je k umoru nagovarjala kar dva svoja ljubimca. V nekem pismu je npr. prosila prvega, naj ji “*pošlje kaj takega, da bo fentala dedca*” ter pripomnila “*saj hin bo tako eden naj bo že on ali jaz.*” Vendar ji ta, bodisi iz strahu pred pravkar (zaradi nje) prestano ječo, ali zaradi zdravega razuma, kljub njenim prošnjam “*bolan je že tako, saj ne bo nobeden vedel, srček moj*” ni želel ugoditi. Marija je nato k umoru nagovorila svojega drugega (mlajšega) ljubimca. Slovenski narod 39 (1905), št. 50. 2.III. str. 3.

³⁴ Razlika je bila v tem, da je bil sedemnajstletni Franc Motnikar pri poskusu umora nekoliko neroden. Njenega moža je po njenih navodilih pričakal pred hišo, ga celo močno udaril z motiko, ko pa je videl, da ni dosegel željenega, je zbežal v gošo. Prijeli so ga še istega dne ob enajstih zvečer, ko se je v vinjenem stanju potikal kakšnih 400 korakov v stran od hiše. Dejanje je sprva tajil, vendar se je zaradi očitnih dokazov kmalu razjokal in krivdo priznal. Pri njem so našli Staretov nož, “*pod spodnjimi hlačami pa s 5 patroni nabit revolver*”.

³⁵ Slovenski narod 39 (1905), št. 52. 4.III. str. 5

ne bo manjkalo, namreč niti jesti niti piti, to je danes ideal. Ako je snubač v ugodni socialni poziciji, ako ni ravno znan in priznan malovrednej, ga bodo v vsaki družini sprejeli z veseljem. Ne bo se vprašalo ali sta značaja deklice in mladeniča skladna, ali je mišljenje in naziranje jednako, ako je med njima resnična prava harmonija mogoča.” Ob tem pa je poudarila, da so tega pogosto kriva dekleta sama “Kadar pa ženstvo ne bo v zakonu videlo samo “eine Versorgungsanstalt”, ampak nekaj lepšega, višjega in resnejšega, kadar bodo pri sklepanju drugi pogoji odločali in ne denar, stan, vpliv, ali le zunanja telesna lepota, takrat bo tudi zakon vršil ono nalogo v družbi, za katero je namenjen; takrat družina ne bo samo kraj, kjer se žena ukvarja z malenkostmi, kjer se otroci rode in dresirajo in kjer se mož dolgočasi, ampak družina bo središče in vir najplemenitejšega in najlepšega duševnega uživanja.”³⁶

O organiziranem delovanju žensk v javni sferi, lahko kljub nekaterim individualnim zavzemanjem za “žensko stvar” v drugi polovici devetnajstega stoletja, govorimo šele od začetka dvajsetega stoletja. Ženske so se seveda že prej udeleževale pomembnejših političnih in kulturnih prireditev zlasti nacionalnega značaja, vendar je bila njihova vloga omejena na bolj ali manj “servilne” usluge, oziroma so bile tam za popestritev zbrane družbe. Minka Govekarjeva je v spominih na ta čas iskreno priznala, da je bila njihova prisotnost pomembna ker “smo stale v prvih vrstah vseh narodnih prireditev, kamorkoli so nas klicali moški, da smo sprejemale slovanske goste, prodajale šopke in srečke, stregle v narodnih nošah po ljudskih veselicah, po bazarjih, igrale in plesale za “narodov blagor”, pa šivale in in zbirale za božičnice.”³⁷ Prav tam pa je tudi pristavila: “Ali da bi hotele imeti povsem svoje, žensko društvo ženskih ciljev, za to je bilo treba ne le dokaj poguma, nego tudi nove duševne orientacije”.³⁸

Enega izmed pomembnih temeljev je imelo žensko gibanje na slovenskem v časopisu *žensk za ženske Slovenki*. Izhajala je med letoma 1897 in 1902 v Trstu. Leta 1899, v času največjega razcveta je imela kar 508 naročnic.³⁹ Zasluga urednic, Marice Nadišek-Bartol in Ivanke Anžič-Klemenčič niti ni toliko v tem, koga vse sta pritegnili k sodelovanju, kot v dejstvu, da se je med bralkami iz celotnega slovenskega ozemlja, ustvarila neka skupna zavest, ki je olajšala ustanovitev **Splošnega slovenskega ženskega društva**. Društvo je bilo po dolgotrajnih pripravah ustanovljeno 29. septembra 1901. Za predsednico so izvolili Franjo Tavčar, ki ga je vodila še dolgo po prvi svetovni vojni. Aktivna “duša” društva je bila njegova (spet dolgoletna)

³⁶ Slovenski narod 34 (1901), št 225, 1. X.. str. 1
Slovenski narod 34 (1901), št 226, 2. X.. str. 1-2
Slovenski narod 34 (1901), št 227, 3. X.. str. 1-2
Slovenski narod 34 (1901), št 228, 4. X.. str. 1
Slovenski narod 34 (1901), št 233, 10. X.. str. 1-2
Slovenski narod 34 (1901), št 234, 11. X.. str. 1-2

³⁷ Minka Govekar, Petindvajsetletnica ženskega dela. Slovenska žena, Ljubljana 1926, str. 186

³⁸ Ibid.

³⁹ Frančiška Buttolo, Slovenka. Enciklopedija Slovenije 11, Ljubljana 1997, str. 390

tajnica Minka Govekarjeva. V svojih prostorih na Rimski cesti 9 v Ljubljani, so si članice uredile obsežno knjižnico s feministično literaturo in leposlovjem. Glavna dejavnost društva so bila *nedeljska* predavanja v mestnem domu ali v prostorih društva, na katerih so se mnogoštevilne poslušalke seznanjale s sodobnimi *kulturnimi, socialnimi in feminističnimi vprašanji*.⁴⁰ Kljub temu, da so na njih govorili o mnogih vzgojnih, izobraževalnih, zdravstvenih, socialnih in še drugih temah, se je problema delikventnosti dotikalo le predavanje Frana Miličinskega: *Naša zanemarjena mladina in Kranjska oblastna ji mačeha*. Članicam so organizirali so tudi tečaje za knjigovodstvo, računstvo, krojno risanje, šivanje ter celo za češkoslovaški in za srbskohrvaški jezik. Občasno so prirejali tudi literarne večere in tematske razstave. Najbolj uspešni sta bili na temo vzgoje otrok in tista o slovenskem čipkarstvu. Leta 1907 so organizirale izlet na vsesokolski zlet v Prago. Društvo je bilo že vse od ustanovitve član *Österreichischer Frauenverein Bunda*, sodelovalo pa je tudi na mnogih shodih in konferencah žensk po monarhiji. V povezavi s češkim ženskim gibanjem, so na dunajsko vlado večkrat poslale peticijo za spremembo 7. § ustave, ki je onemogočal žensko volilno pravico in 30. § zakona o društvih, ker je prepovedoval, da bi lahko bile članice političnih društev tudi ženske. Kljub tej razvejani dejavnosti društva se vprašujem (predvsem zaradi dejstva, da je četrto stoletje imelo isto vodstvo) v koliko se je vsa ta aktivnost dotaknila ostalih žensk in ali so lahko povezave s Prago, Dunajem, Zagrebom, Beogradom in Trstom preprečile, da bi šlo pri vsem le za manifestativno dejavnost peščice, omejene na ozek krožek višje ljubljanske družbe.

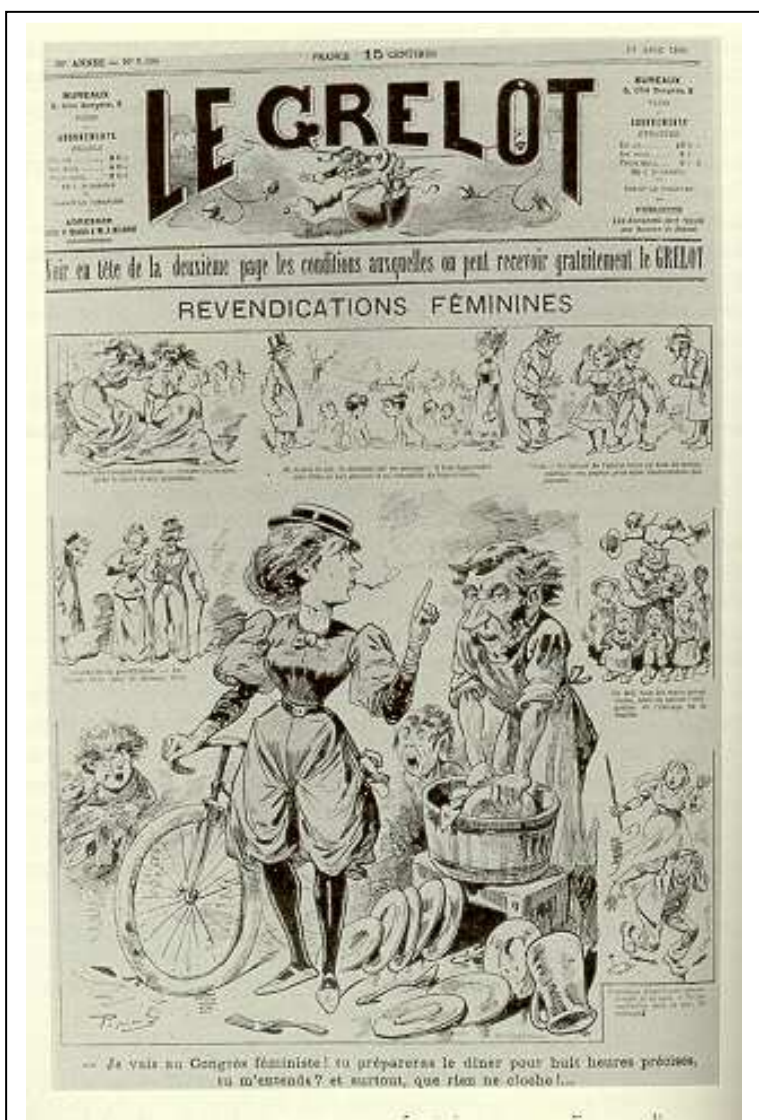
Če pogledamo razvoj ženskega gibanja in razmišljamo zakaj se ga niso množičneje uzdeleževale Slovenke iz nižjih slojev, moramo vzroke za to iskati tudi v tem, da so neenakopravni položaj, mnogo bolj kot ženske iz konvencionalno ženskih poklicev (perice, šivilje, učiteljice in služkinje vseh vrst) čutile izobražene ženske iz meščanskih elit.⁴¹ Te so s svojim znanjem konkurirale moškim in so bile pogosto, v zameno za službo, prisiljene pristati na slabše plačilo. Dogajalo se je, da moški niso želeli sprejeti kake službe s 30 goldinarjev plače. Pri delodajalcu so se nato pojavile ženske kandidatke, ki so v upanju na stalno delovno mesto pristale na barantanje in delodajalec ja za samo 10 ali 20 goldinarjev dobil delavko, ki je morala prav tako zvesto in delavno opravljati delo, za katero bi moral sicer plačati moškemu 40 goldinarjev. *“Kakšno mnenje pa ima taka ženska o sebi, ki dela za 10 - 15 goldinarjev ves mesecc po 10 ali 12 ur na dan! Kako pa hoče in more zahtevati, da jo spoštujejo drugi, ako ceni sama sebe in svoje delo tako nizko. ... Ali morala je dlje časa hoditi v šolo, kakor njene tovarišice, ki so sedaj hišne ali kuharice in ki imajo po 8 do 12 gld na mesec in še prosti stanovanje in hrano.”* Kvedrova je opozarjala, da je sprejemanje službe za vsako ceno, ponavadi lastnost le izobraženih žensk, saj je

⁴⁰ Prav tak vrstni red je uporabila tudi Minka Govekar v članku ob petindvajsetletnici društva. Minka Govekar, *Petindvajsetletnica ...* str. 186

med služkinjami nekakšna *stanovska solidarnost* že vzpostavljena. Dinamiko gibanja zaposlovanja v Ljubljani lahko spremljamo tudi s pomočjo poročil službe za zaposlovanje, ki jih je objavljala mesečno v Slovenskem narodu in Slovencu. Iz njih lahko tako razberemo, da je v letu 1904 službo iskalo 1947 žensk, ki pa so kljub 1938 ponudbam, zaposlitev sprejele le v 1186 primerih. Moškim je bilo na razpolago 612 delovnih mest in 15 mest pri mojstrih, v istem letu pa se je preko te službe zaposlilo 424 moških in dva vajenca. Moški so se upirali ženskemu zaposlovanju predvsem zaradi velike ponudbe in cenenosti ženske delovne sile, ki je ogrožala njihov že izboren socialni položaj.

Nasprotovali pa so ji tudi z najrazličnejšimi izgovori, ki jih je leta 1901 na humoren način povzela neka dopisnica Slovenke:

“Ženske bi zasedle vse službe, katere sedaj zavzemajo moški, ker bi delale za manjšo plačo, kakor se že sedaj kaže na pošti in drugod, moški pa bi morali prijeti za šivanko in kuhalnico ... Ženstvo bi se razuzdalo in nič več bi ne bilo najti nežnih krotkih deklic, ki so sedaj tako sladka neobhodna uteha moškemu srcu, utrujenemu in zbeganemu po javnih poslih, po življenju v brutalnem svetu. Nič več bi ne bilo pravih srečnih zakonov; kajti emancipirana ženska bo smela, ako bo le hotela – in hotela, da bo baje nedvomno – iskati si zabave po raznih javnih lokalih, v različnih družbah in na vsakter način ... In kadar bo prišla emancipirana soproga o polnoči ali tudi še-le v jutro zaspana in utrujena domu, bi jej ubogi mož ne smel reči radi tega in jej nič očitati

**Naslovnica francoske feministične revije iz leta 1896
(Vir: A.L. Shapiro, Breakig the codes)**

– saj se je ženskam priznala popolna svoboda, in delati smejo, kar in kakor se jim poljubi. Ne –

⁴¹ Zofka Kveder, Emancipacija. Slovenka 5 (1901), št. 3, str. 53

*tako vsklikajo ti užaljeni možje – ne in ne! Žena je po naravi določena za dom in za pokorščino. Mož ima skrbeti za existenco, a žena more njemu služiti, ga spoštovati ter mu biti udana in pokorna kakor sužnja.”*⁴²

Pogled na feministične tekste iz začetka stoletja, nam pokaže, da so bili očitani strahovi povsem neutemeljeni. Nekateri so sicer priznavale, *“da boj ženskih pionirjev za svojo gmotno in duševno neodvisnost zahteva danes toliko trdne, moške volje, da več ali manj upliva to tudi na značaj in obnašanje dotičnic, da zadobe, nekaj trdega, rekla bi brutalnega kar drugače ni v ženskem temperamentu”* ter to opravičevale kot le prehodni pojav⁴³. S pogledom današnjega opazovalca, moramo priznati, da te “brutalnosti” pri slovenskih feministicah ni videti.

Ženske so se borile le za enakopraven položaj v družbi, pa še v terjanju teh osnovnih pravic niso bile revolucionarne. Resda so se zavemale za ukinitvev *“moške nadoblasti in vseh konvencionalnih zakonov in nazorov, ki izključujejo žensko iz javnosti”*,⁴⁴ a ob tem niti Zofka Kvedrova ni pozabila poudariti, da emancipacija *“ne odtuja ženske od prve najsvetejše njene naloge, da bodi žena in mati”*.⁴⁵ V nekoliko drugačni obliki je to poudarila ob ustanovitvi ženskega društva *“pravi poklic žene je v družini in samo v družini bo našla svojo srečo”* Družine in sreče pa ni niti brez *nerazdružljivega zakona*.⁴⁶ Od agresivnih feministk, ki so ob koncu prvega desetletja v Londonu napadale Winstona Churchila jih je očitno ločevalo mnogo več kot le 1250 kilometrov. Vendar jim moramo to vsaj delno oprostiti, saj so živele v družbi, kjer je marsikje prevladovalo mnenje, da ženska sodi v zasebno sfero, in da je pretirana glasnost žensk znak šibkega moškega.⁴⁷ Takšna razmišljanja je krepilo dejstvo, da je kljub splošni pismenosti bilo ogromno žensk slabo izobraženih. Glavni krivec za takšno stanje je bilo neurejeno šolstvo, ki je predvidevalo za ženske le osnovno izobrazbo. Medtem, ko so se meščanska dekleta in žene drugih narodov borila za vstop na univerzo, so se naša dekleta na višji stopnji lahko izobraževala le v učiteljskem poklicu.⁴⁸ Tako, da so lahko akademsko izobrazbo dosegle le redke Slovenke, ki so imele pogum in sredstva, da so šle študirat v tujino.⁴⁹

Leta 1910 je novinar Slovenskega naroda v razpravi o ciljih dekliškega liceja v Ljubljani zapisal: *“Z ustanovitvijo višjih ženskih izobraževališč je bilo zadoščeno onemu modernemu socialnokulturnemu instinktu, ki ne zre v ženi samo svetopisemske dekle moža, koje edina skrb*

⁴² Ivanka, Svoboda žen. Slovenka 5 (1901), št. 5, str. 171-171 ??

⁴³ Zofka Kveder, Emancipacija. Slovenka 5 (1901), št. 3, str. 60

⁴⁴ Feminizem v zrcalu slovenskega novinstva. Slovenka 5 (1901), št. 6, str. 183-190

⁴⁵ Zofka Kveder, Emancipacija ... str. 59

⁴⁶ Femi nizem v zrcalu ... str. 189

⁴⁷ Da Ljubljana pri tem ni bila nobena izjema se lahko prepričamo tudi v Trstu, kjer se je 7. decembra 1910 pojavila na seji mestnega sveta tudi gospa Oberdorfer, urednica časopisa “Lavoratore”. Prva ženska poročevalka je vzbujala veliko pozornost in *“nekateri moški svetovalci so obrnili na novega gosta svoje monokle in binokle, kakor na kako prikazen”*. Slovenec 9. XII. 1910, str. 2

⁴⁸ Angela Vode, Žena v sedanji družbi, Ljubljana 1998, str. 128

⁴⁹ Angela Vode, Žena v ..., str. 128

bodi telesna udobnost njenega gospodarja, temveč ki spoštuje v ženi enakopravno življensko družico, ki naj bode možu tudi v intelektualnem oziru zatočišče in bodrilo.” Zato se mu zdi pomembno poudariti, da je naloga šole “podati ženski psihi, ki že od prirode obstane na zunanostih, nekoliko več vsebine, obdariti jo s solidnim enotnim in splošnim znanjem, izvežbati prožnost duha in jo navajati k treznem opazovanju in samostojnem mišljenju.” O isti stvari a na nekoliko drugačen način, so razmišljali tudi v krogu, ki je pripravljalo ustanovitev ženskega društva, saj bi sicer časopis Slovenka ob pravilih nastajajočega društva ne objavil misli nepodpisane avtorice “Našemu ženstvu je krvavo treba temeljitejše in resnejše izobrazbe, kakor jo ima danes. Saj je žalibog res, da večina Slovenk skoro nima pojma o drugem, nego o svojih osebnih oz. družinskih potrebah gmotnega značaja. ... Zato ni čudno, ako se njih pogovori vrte le okrog klobukov, bluz itd., ali pa okrog znancev in znank. Čudno tudi ni, da moški o ženski ne znajo družega, nego delati ji poklone in lomiti prazne fraze ali pa tudi zabavljati. Saj se le redko najde žensko, s katero bi se dalo pametno govoriti o resnih zadevah. Ženstvu pač manjka potrebne duševne izobrazbe. Zato je tako prazno in brezpomembno njih življenje...”⁵⁰ Čeprav je bilo to na nek način verjetno tudi res, se se vprašujem, če ni pistateljica le nekoliko pretiravala in opisala svojih osebnih izkušenj na malo preveč samovšečni način.

---

⁵⁰ Pravila Splošnega slovenskega ženskega društva. Slovenka 5 (1901), št. 6, str. 195

III. PREGLED ČASOPISNEGA POROČANJA O ŽENSKEM KRIMINALU NA ZAČETKU 20. STOLETJA

KAKO PIŠE ČASOPISJE O ŽENSKAH

*Gorje ti Ljubljana, jutri gorjé
zdrobile te bodo zdaj ženske roké.
(Slovenski narod 22. 6 1901)*

Časopisje bi lahko imenovali zrcalo družbenih razmer in odnosov. Zato lahko, kljub temu da je pogosto varljiv posrednik med nekim avtentičnim dogodkom in nami, v njemu sledimo mnogim stereotipom in predsodkom, ki so bili splošno uveljavljeni v času nastanka tekstov. Iz kratke notice o imenovanju neke ženske za direktorico banke v Franciji in ki pravi: “*eden izmed najbolj karakterističnih znakov sedanjega časa je **dejstvo**, da si ženske polagoma **prisvajajo** vse poklice in tako **tekmujejo** z moškimi. Tako je neka dama postala **še** ravnateljica banke...*”⁵¹, lahko razberemo, vrsto zanimivih podatkov. Najprej to, da pisec govori o razmerah, ki so drugačne od tistih nekoč, a to današnje stanje je pač **dejstvo**, s katerim se bo treba spoprijazniti. Nadalje resda opiše postopnost tega razvoja dogodkov, a hkrati uporabi glagol **prisvajajo** (SSKJ: narediti kaj za svoje, zlasti neupravičeno), kar v bistvu pomeni, da moškim odvzemajo (seveda neupravičeno) njihove pravice (do dela). Besedica vse, povdarja, da aspiracije žensk sploh nimajo mej v tej **tekmi** (SSKJ: meriti se s kom v kaki dejavnosti, lastnosti sploh z namenom ugotoviti, kdo je boljši uspešnejši), ki je v bistvu boj za obstanek.

Članke, ki so jih objavljali časniki na začetku stoletja in govore o ženskah, lahko razdelimo v več skupin. Med **informativne**, ki so v prvem desetletju tega stoletja najštevilčnejši, štejem tiste, ki so poročali o položaju žensk v tujini (npr. ženska kandidira za francosko zbornico, o številu žensk na posameznih univerzah ipd.) in so običajno pisani zelo objektivistično. V naslednjo skupino lahko uvrstimo t.i. **buditeljske** članke, ki so bili običajno objavljeni v posebnih prilogah namenjenih ženskam in se zavzemajo za izboljšanje položaja žensk v družbi. Sledili so jim razni **senzacionalistični** članki, ki so običajno poročali iz velikih sodnih procesov in so s svojim načinom pisanja le utrjevali uveljavljene stereotipe in predsodke o razlikah med spoloma. V zadnjo skupino bi dal razna **posmehljiva** besedila, ki so se norčevala iz ženskih lastnosti, navad

---

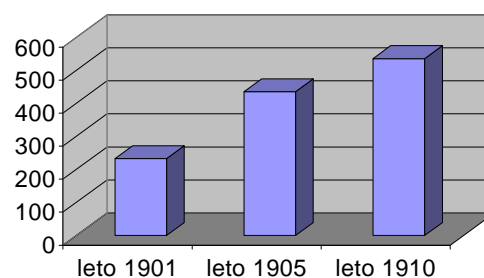
⁵¹ Slovenec 5. V. 1910, str. 8

ali iz njihove borbe za uveljavitev v družbi.⁵² Ta delitev je seveda povsem umetna in je namenjena zgolj temu, da si lažje predstavljamo na kak način so lahko pisali o določeni zadevi. Težko pa bi v katero od navedenih kategorij uvrstili šaljiv članek, ki je v povsem resnem tonu, sklicujoč se na podatke nasprotnikov ženskega gibanja, opozarjal moške, da so ženske, iz leta v leto (*zaradi ukvarjanja s športnimi vajami*) večje in da je blizu dan, ko bodo višje od moških. Zato se mu je zdel umesten poziv “*Moderni možje pazite kaj delate! Še nikdar ni bil vaš položaj v večji nevarnosti kot sedaj. Nehajte propadati, preprečite rast vaših žen, dokler ste še večji in močnejši. Še nekoliko palcev pa boste vi - slabejši spol.*”⁵³

KAJ IN KAKO PIŠE ČASOPISJE O KAZNIVIH DEJANJIH

Mislím, da je ena od značilnosti obdobja o katerem govori moja naloga, opazna sprememba časnikarske dejavnosti. Če lahko rečem, da je bil časnik tipa Slovenski narod, leta 1901 pisan še povsem v duhu minulega stoletja, trdim, da se tisti, ki je izhajal na koncu prvega desetletja od njega pomembno razlikuje. Navzven se ta razlika kaže v različnih kazalcih. Eden od njih je sam obseg časopisa. Slovenski narod je resda vse do leta 1910 izhajal v okoli 300 številkah letno, kljub temu pa je njegovo skupno število strani narastlo za več kot 30 odstotkov. V knjižnicah je danes to najlepše vidno v tem, da sta za razliko od leta 1901, ko je časnik običajno vezan le v dva zvezka, letnika 1905 in 1910 vezana vsaj v štiri zvezke. S prvim julijem 1910 pride do pomembne spremembe tudi v pogostosti izhajanja, saj postane Slovenski narod prvi slovenski dnevnik z dvema izdajama dnevno.⁵⁴ Tako je namesto običajnih tristo, tega leta izšlo kar 480 številka. To je seveda opazno tudi v povečanem številu člankov o ženski deviantnosti. Naslednji kazalec vizualne spremembe časnika je povečan prostor namenjen oglasni dejavnosti. To je verjetno tudi posledica razcveta terciarnih dejavnosti, hkrati pa ne smemo prezreti, da so reklamni oglasi vse

Skupno število člankov o ženskem kriminalu

⁵² “Znano je, da danes ni nič posebnega več, da kade ženske smotčiče in tudi smotke. A da kadi ženska tudi pipo, to je vendarle izjema. Med te spada tudi neka lepa gledališka igralka v Parizu.” Slovenski narod 44 (1910), št. 96, 29.IV., str. 3

⁵³ Slovenec 27. I. 1910, str. 6

⁵⁴ Ljudi, ki se nekako niso mogli navaditi, da morajo, če želijo izvedeti vse, kar se je minuli dan dogajalo na sodišču, kupiti odslej obe izdaji časopisa so prepričevali: “tako se dela pri vseh velikih listih, ki izhajajo po dvakrat na dan, tako se dela na Dunaju in v Pragi, v Gradcu in v Trstu in ob sebi je se razume, da moramo tako delati tudi v Ljubljani, zakaj je hitrost je prva stvar pri vsakem listu, ki hoče svoje občinstvo točno informirati. Naše občinstvo tega še ni vajeno, zlasti ne v oddaljenejših krajih...” Slovenski narod 44 (1910), št. 270, 6. IX., str. 2

bolj domiselno ilustrirani. Za promocijo pa vse pogosteje izrabljajo tudi stereotipe o ženski, ali se navezujejo na dnevno politične dogodke.⁵⁵

Pomembnejše spremembe so vsebinske narave. Časopisje se je namreč na začetku stoletja, zaradi naglega napredka tehnike, ki omogoča hitrejše informacije o dogodkih po svetu, spremenilo iz informatorja o najpomembnejših dogodkih, v poročevalca in spremljevalca vsakodnevnih dogodkov. To je razvidno tudi iz časopisnega poročanja o kriminalu, saj s tem ko notica o nekem zločinu izgubi zgolj informativno funkcijo (v smislu pojasnjevanja tistega, kar so že prej izvedeli iz drugih časnikov ali iz razgovorov na ulici) s pogostejšim izhajanjem dejansko postane novica, ki vzbuja senzacijo, vabi k nakupu časnika in še v večji meri vpliva na javno mnenje.⁵⁶ Po mojih ocenah je do tega preskoka prišlo prav na koncu prvega desetletja našega stoletja. Če lahko na začetku stoletja ugotavljamo, da so časopisna poročila o kriminalu še povsem stereotipna in z distanco napisana poročila o nekih “marginalnih” družbenih dogodkih, je vloga publicistike na koncu prvega desetletja že povsem spremenjena. Časopisne notice o kriminalu so sicer še zmeraj nekaj obrobnega, kljub temu pa je bistveno spremenjena vloga poročevalca. Ta se zaveda svoje družbene vloge, opozarja na aktualne družbeno politične razmere, tendenciozno komentira ravnanje “političnih” nasprotnikov, pri iskanju storilcev pa s pozivi na sodelovanje vključuje tudi javnost.

Od mobilizacije ...

Ta premik je najlepše razviden v opisovanju in poročanju o številnih “zastupljivalnih” aferah, ki so izbruhnile leta 1910. Med njimi je bila pri nas najodmevnejša afera poročnika Hofrichterja, sledilo je slovito sojenje v Krakowu, kjer je bila konec januarja obtožena umora svojega odvetnika in ljubimca, mlada dama Janina Borowska.⁵⁷ V začetku aprila so časopisi največ pisali o procesu zoper rusko grofico Trnowsko, ki je skupaj z ljubimcem v Benetkah zastupila moža, od konca aprila, ko se je začelo sojenje Hofrichterju pa prevladujejo te novice vse do razglasitve obsodbe 27. junija. Nekoliko bolj provincialna in manj odmevna je bila avgustovska zastupljivalna afera družine Castelitz. V njej je *vodilno vlogo* “odigrala” neka dunajčanka, ki je poslala znanki v Gradec škatlo zastupljenih čokoladnih bombonov, da bi se izognila plačevanju obresti od podedovanega denarja. Svetovno časopisje je v letu Haleyevega kometa največ pisalo o aferi londonskega zdravnika dr. Crippna, ki je umoril ženo, nato pa z

⁵⁵ Na reklami za kolesa, simbolu mladih in dinamičnih ljudi se zato pojavlja ženska. Oglas iz leta 1905 z naslovom “Nova volilna reforma”, ki pod aktualnim naslovom opzarja, da bodo kljub temu pametne gospodinje še zmeraj uporabljale njihove testenine.

⁵⁶ Kljub temu je senzacionalizem imel izrazito negativen podton, časnika pa sta poudarjala, da ne želita biti podobna “revolver žurnalistiki” a la Blutige Hacke. Slovenec 23. VII. Str. 7

⁵⁷ Za slovenske bralce je bilo še posebej zanimivo, da je prišla po oprostilni sodbi na oddih v Rogaško slatino.

ljubico pobegnil v neznano. Senzacionalno je bilo topot iskanje in zasledovanje morilca. Ugotovili so namreč, da pod drugim imenom skupaj z (v fanta preoblečeno) ljubimko Miss Neve, potuje na nekem parniku čez Atlantik. Medtem, ko je dr. Crippen nič hudega sluteč potoval čez Atlantski ocean, se je v evropskih medijh razvila prava bitka med njegovimi zagovorniki in preganjalci. Njegova aretacija pa je sprožila tudi mnoge slavospeve tehniki, ki je omogočila, da so kapitana ladje še pravi čas opozorili na "morilski par". Dr. Cripen je bil kljub vztrajnemu zanikanju krivde in številnim uglednim zagovornikom, spoznan za krivega umora, obsojen na smrt in že meseca novembra istega leta tudi usmrčen. Njegovo ljubimko Miss. Neve pa so krivde oprostili. V Avstriji in še posebej v liberalnih krogih je bila oktobra tega leta zelo aktualna čenostochovska afera, ko so ugotovili, da je v znamenitem poljskem romarskem samostanu prišlo do umora nekega meniha, ki je prišel na sled velikim ponaverbam.⁵⁸ Nekatoliški tabor je seveda škandal prikazoval kot zgled "duhovniške pokvarjenosti", katoliško časopisje pa je vztrajno ponavljalo, da gre za samostan na ruskih tleh in da je bil prvoobtoženi opat Maczoch v resnici sodelavec ruske tajne policije.

Za naše kraje je bila seveda najvplivnejša Hofrichterjeva afera, ki je s svojim potekom bila vzgled nekaterim poznejšim primerom. Afera se je pojavila konec leta 1909 s skrivnostno smrtjo treh visokih avstrijskih oficirjev. Časopisje se je kmalu na široko razpisalo o aferi avstrijskega poročnika Hofrichterja, ki je bil obdolžen, da je 14. novembra 1909, iz razočaranja, ker so ga spregledali pri preoblikovanju generalštaba, poslal njegovim častnikom pisma s ciankalijem. Za posledicami strupa je umrl stotnik Mader, ko pa je bila zoper nju uvedena preiskava, sta se ustrelila še stotnik Peters in nadporočnik Schmidt. Afera je imela velikanski odmev, saj so bile v njo vpletene visoke vojaške osebnosti in ker je v bistvu pokazala na veliko razsulo, ki je vladalo v tako opevani avstrijski vojski. Ves čas preiskave je bil glavni osumljenec prav Hofrichter, ki je krivdo vztrajno zanikal. Bistvo preiskave se je vrtelo okrog ciankalija, za katerega niso mogli ugotoviti, kje ga je kupil. Napetost je višalo tudi odkritje tajnih Hofrichterjevih pisem iz zapora, s katerimi je želel vplivati na nekatere priče. V proces se je aktivno vključilo časopisje, ki je s senzacionalnimi poročili o preiskavi in s pozivi očividcem postavilo na noge celo monarhijo. Iz dneva v dan so odkrivali nove Hofrichterjeve sodelavce in neredko se je, v želji po slavi, kdo povsem nedolžen javil za sokrivca.⁵⁹ Na aprilskem sojenju so Hofrichterja spoznali za krivega in ga obsodili na smrtno kazen. Cesar mu jo je znižal na dvajset let ječe, izgubil pa je pravico služiti v avstrijski vojski. Tako se je končala najodmevnejša afera, ki je še pred svojim koncem, našla svoj odmev tudi na Kranjskem.

---

⁵⁸ Slovenski narod je celo založil knjižico o čenostochovski aferi, a jo je cenzura prepovedala.

⁵⁹ Nam najbližji je bil primer Anke Marjanovič iz Zagreba, za katero se je kasneje izkazalo, da je sokrivdo priznala le zato, ker je hotela pozornost obrniti nase.

To se je zgodilo sredi aprila 1910, ko je premožna gospa Hammerlitz, stanujoča v Logatcu, prejela v imenu dr. Levičnika stekleničko zdravil, za katere se je pozneje izkazalo, da so dejansko *Kreatol Mäusegift*. Časopisje je poskus zastrupitve takoj pograbilo, kot priložnost za senzacijo in naredilo naredilo nekak kranjski pandan Hofrichterjevi aferi. Ob tem je bil eden najpomembnejših dejavnikov prav mobilizacija javnosti. Slovenec je pisal: “*Naša javnost se mora v takih slučajih navaditi, da gre sodnji na roko, kakor gre n. pr. na Dunaju, ko se je sodelovanje velike javnosti in občinstva v največjem slogu posrečilo, da je bil pojasnjen skrivnostni slučaj v “Hofrichterjevi zastrupiljalni zadevi”, ki je gotovo neposredno tudi v zvezi [z] za dozdej še skrivnostnim slučajem Hammerlitz. Kakor v Hofrichterjevi, tako je tudi v zadevi Hammerlitz precej podrobnosti*”.⁶⁰ Ljubljanski in tržaški mediji so naredili iz afere pravi spektakel, saj je postalo takoj jasno, da bo verjetno potrebno osumljenca iskati v Trstu.⁶¹ Čeprav je tržaška policija imela primer zgolj za neokusno šalo, se je povezala z ljubljansko policijo, ki je že prej navezala stike s policijo na Dunaju. V Slovincu pa lahko preberemo: “*Znamo, da naše slovensko očinstvo, še ni navajeno, da sodeluje pri odkritju zločinstev, ker do zdaj tudi sodišča niso apelirala na javnost in je Hammerlitzev slučaj prvi na slovenskem, da se obrača pravica na javno sodelovanje ... [zato] ... mora vsak v polni meri storiti svojo dolžnost, da zahrbtna hudodelska zver v človeški podobi pade pravici v roko in da padejo pravici v roke tudi tisti, ki so sodelovali pri zločinu. Tako rafiniranega hudodelskega zavratnega napada, kakršen se je zgodil na Hammerlitzovi gospej, izlepa nismo imeli na Kranjskem*.”⁶² Napetost so dodatno stopnjevali javni pozivi preiskovalnega sodnika Graselija:

“Prebivalstvo ob cesti Trst – Ljubljana preko Postojne pozor na rdeči avtomobil. Vsi, ki se spomnijo, da so 3. ali pa 19. ali pa kak drug dan meseca aprila videli voziti kak rdeč avtomobil na državni cesti Trst – Ljubljana naj to naznanijo preiskovalnemu sodniku dr. M. vitezu pl. Graseliju.”⁶³

Časopisje, ki je običajno poročanje o kriminalnih dejanjih omejevalo na nekajvrstične notice, je o primeru Hamerlitz / Hladnik poročalo vsak dan. Članki so obsegali od četrte stolpca, do dveh stolpcev in pol. V njih so podrobno opisovali družinske razmere gospe Hamerlitz in njenega sina iz prvega zakona, Mirana Hladnika. Ta, zadolženi in precej lahkomišeln trгоvec iz Trsta je kmalu postal glavni osumljenec. Čeprav so ga časniki zaradi njegove *prijetne zunanjosti* sprva precej zagovarjali, je bil kmalu priprt. Po aretaciji nastopi druga faza procesa. V njej so, tako kot pri

⁶⁰ Slovenec (1910), št. 18. IV., str. 2

⁶¹ Lahko bi celo rekli, da to potrjuje znano reklo ljubljanski policajev, da moras stopiti do Trsta ali Zagreba, če želiš srečati pravega kriminalca.

⁶² Slovenec (1910), št. 21. IV., str. 3

⁶³ Slovenec (1910), št. 30. IV., str. 7

Hofrichterju, pomembno vlogo odigrala pisma. V njih je anonimni pisec sicer prevzel vso krivdo nase, vendar je preiskava pokazala, da so nastala na Hladnikovo željo in ob pomoči njegove žene ter enega izmed paznikov. To je dalo novinarju Slovenca povod, da je ostro zapisal: “Vsak, ki pozorno zasleduje, kar se je dozdej pisalo o zadevi, jasno uvidi, da je zadeva Hladnik zelo, zelo podobna Hohrichterjevi zadevi, samo ta razložek je, da je Hofrichterjev cijankali usmrtil upapolnega častnika generalnega štaba, Hamerlitzovo gospo, pa je rešila zastrupljenja previdnost gospoda Hamerlitzza. Hladnikovo vtihotapljenje pisem iz zapora, da vpliva na priče, je tudi kopija Hofrichterjevega vtihotapljenja pisem iz zapora, samo ta razložek je, da Hofrichter ni nikogar drugega dolžil, medtem, ko hoče Hladnik pošiljatev naprtiti nedolžnim, da izreže sebe.” Zadeva se je nato presenetljivo hitro razpletla na porotnem sodišču. Na zelo odmevnem sojenju, konec avgusta in v začetku septembra, se je namreč izkazalo, da poslani strup v majhnih količinah sploh ni bil nevaren človeškemu življenju. Ker se je tudi “žrtev”, gospa Hamerlitz, ves čas sojenja zavzemala za sina, porotnikom ni bilo težko Mirana Hladnika spoznati za nedolžnega poskusa zavratnega umora. Kljub temu je bil zaradi nekaterih drugih goljufij obsojen na sedem mesecev težke ječe, medtem, ko so njegovo sobtoženo ženo, krivde oprostili. Čeprav je bila pozneje, zaradi pritožbe državnega pravobranilca, Hladniku kazen povišana na 15 mesecev zapora, se mi zdi bolj kot sam razplet zgodbe zanimivo opazovati odnos časopisja do obdolženca. Ta se je namreč spreminjal iz izrazito naklonilnega ob začetku procesa, preko negativno nastrojenega med preiskavo, do oproščujočega ob koncu procesa. V tem sta si časnika, tako Slovenec kot Slovenski narod, enaka. Njun zagovornik bi verjetno trdil, da sta se le prilagajala zmeraj novim, prej neznanim dejstvom, vendar pa sam menim, da je bil to bolj znak neprofesionalnosti novinarja, ki mu je bila pomembnejša zgodba, od vseh resničnih dejstev. To lahko trdim s toliko večjo verjetnostjo, ker afera Hladnik še zdaleč ni edini primer, ko sta časnika prehitro obsodila in javno ožigosala osumljenca.

... do zavajanja javnosti

Najbolj kričeč primer se mi zdi članek v Slovenecu, iz konca leta 1910. Časnik je namreč v obsežnem članku, z naslovom *Grozen umor*, poročal iz Hoč pri Mariboru, o smrti devetnajstletne kajžarske hčere Marije Žigart, ki bi jo naj umorila osemnajstletna Marija Trpin. V časopisu piše: “ ... 23. t.m. se je Trpinova hčer **naredila** bolno in se vlegla v posteljo. Njena mati je odšla k Žigartovi ter jo prosila, naj obišče bolno hčer, ki si želi prijateljice. Žigart se je pustila pregovoriti, prišla k **navidezno bolni** Trpinovi, vsedla se na rob postelje in začela ž njo govoriti. Naenkrat je potegnila Trpinova hčer izpod vzglavnika revolver ter ustrelila nič hudega slutečo Žigartovo in jo zadela v prsa. Žigart se je takoj zgrudila na tla. Trpin je skočila s postelje ter je zamašila nesrečni žrtvi rano z bombažem, da bi se ne našlo nobenih sledi o umoru. Stara Trpinka

je šla k materi deklice ter ji **nalagala**, da je zadela njeno hčer nenadoma kap. Prestrašena mati je takoj hitela v stanovanje k Trpinovim. Tamkaj je našla hčer brez življenja. Hotela ji je odpreti obleko na prsih, da bi mogoče oživila z drgnenjem hčer, toda **morilka** je držala svojo žrtev v rokah na ta način, da uboga mati ni mogla odpreti obleke. V strahu je začela mati klicati po vodi, ki jo je šla Trpinova tudi iskat. Ta trenutek je mati Žigartove izrabila, da je odpela svojemu otroku obleko na prsih. Z grozo je opazila rano zamašeno s krvjo prepojenim bombažem. "Morilke, umorile ste mojega otroka, ustrelile ste ga! Pohitela je iz hiše, sklicala v obupu sosede, ki so prenesli obstreljeno hčer domov. Ubogo Žigartovo so prepeljali v mariborsko bolnišnico, kjer leži brez zavesti in je le malo upanja, da okreva. Krogla tiči nekje v truplu. Revolver si je izposodila Trpinova od svojega ljubimca, ki ga je prišel dan pozneje iskat in je na to pobegnil. Obe Trpinovi sta bili med ljudmi na zelo slabem glasu. Ljudje so ogorčeni nad groznim činom morilk, ki so ju izročili sodišču v Mariboru."⁶⁴ Iz navedenega primera se vidi, kako je novinar, naslanjajoč na govorice, povezal nekaj znanih dejstev ter jim povsem samovoljno dodal fabulo. Prav zato, ob žrtvi potrebuje zločinca, ki zaradi svoje zle nravi povzroča uničenje. Pisec navaja kot motiv za umor zle govorice, ki bi jih naj širila žrtev, potem, ko sta jo storilki neuspešno nagovarjali k splavu nezakonskega otroka. Podatek, da sta obe Trpinovi med ljudmi na zelo slabem glasu, pa daje zgodbi le še dodatno verodostojnost. Marija Žigart je v bolnišnici umrla. Šele čez dva meseca, po končanem sodnem procesu pa je Slovenec objavil nekoliko drugačen opis dogodkov: "V nasprotju s prejšnjimi poročili, je sodišče dognalo, da ni šlo za umor ali uboj ampak za nasrečo, ko je gdč. Žigart obiskala bolno prijateljico, ji je ta razkazoval pištolo iz katere je odstranila dva od treh nabojev."⁶⁵ Tako je petvrstična notica popravila senzacionalno obtožbo, ki jo je pred meseci povzročil pol stolpca dolg senzacionalen članek.

Zelo podobno napako je kak mesec pozneje storil tudi Slovenski narod, le da mu je za razliko od prejšega primera stal ob strani tudi Slovenec. Časopisa sta namreč zapisala:

Svojega moža zastрупila

"V celjski zapor so odpeljali Marijo Žlof, ženo umrlega Jožefa Žlofa, ki je na sumu, da je zastрупila moža. ...Josip Žlof v Hrastju blizu Šmarja pri Jelšah, je že dlje časa živel s svojo ženo v ne posebno prijateljskih odnošajih ... zadnji čas pa se je vedno bolj udajal pijači.

Moža zastрупila

"V Hrastju ob Šmarjah pri Jelšah je zastрупila Marija Žlof svojega moža, s katerim je živela v vednem prepiru. Marija Žlof, ki je imela z nekim mladim fantom ljubavno razmerje, je natrosila svojemu možu v solato arzenika, kar je videla njena hči. Truplo so

⁶⁴ Slovenec 29. VIII. str. 5

⁶⁵ Slovenec 25. X. str. 5

To spremembo je zakrivila Žlofova žena, ki se je začela pečati s 25 letnim Francetom Everletom. Razpor med zakonskima se je tako poostril, da sta se večkrat pretepravala. Bil je navadno vedno mož tepen, ker je prišel ženi na pomoč njen ljubček ... Nedavno je Josip umrl, ponovna obdukcija pa je pokazala, da je bil zastrupljen. Ljubimec Marije Žlof, je kmalu zatem prodal posestvo in odšel v Ameriko.”

Slovenski narod⁶⁶Slovenec⁶⁷

Iz vzporedne primerjave člankov pa vidimo, da je tudi tokrat šel Slovenec en korak dalje. Že julija tega leta so namreč aretirali Marijo Žlof, ker se je pojavil sum, da je zastupila moža s katerim je živela v zelo slabih odnosih. Odredili so ponoven izkop trupa in analiza je dejansko pokazala, da je imel Jožef Žlof v želodcu ostanke visokih koncentracij arzenika. Tudi na sodišču, so se stvari razvijale zelo negativno za Marijo Žlof, saj je večina prič govorila zelo obremenjujoče za obtoženko. Vendar se je javno mnenje drastično spremenilo po pričanju nekega Vodeba, ki je povedal, da je umrl zmeraj nosil s seboj neko arzeniku podobno snov, ki mu je pomagala blažiti bolečine v želodcu. Zaradi verjetnosti, da si je pokojni v pijanosti sam natrosil preveč “praška”, so porotniki Marijo Žlof zaradi pomanjkanja dokazov oprostili.⁶⁸

Če razmišljamo o tem, kdo je nadziral pisanje novinarjev, moramo ugotoviti, da ni podatkov o vtikanju cenzure v članke na straneh črne kronike. Kljub temu so si verjetno meje dovoljenega (ukusnega) postavljali avtorji sami.” Kdaj pa novinar to mejo lahko prestopi, je bilo odvisno od namena članka. Časnik Slovenec je tako 6. aprila 1910, zapisal “*naše načelno stališče je, da osebnosti in osebne lastnosti, posebno kar se tiče nraavnih pogrškov ne spadajo v javnost*”, nato pa kljub temu v privoščljivem tonu opisal “*paradiško afero*”.⁶⁹ Slovenski narod se je branil “*...iz ozirov na prizadete rodbine, iz ozirov na prizadete deklice, zaradi katerih je želeti, da stvar ostane tajna, da bi jim ...stvar ne škodovala v življenju. Edino to je vzrok, da smo tudi mi molčali, saj molčimo celo v slučajih, ko ni treba imeti takih ozirov, kakor na primer o slučaju aretacije sodomitskega mašnika*” [poudaril Slovenski narod] ter začel nato mnogo pogosteje objavljati

⁶⁶ Slovenski narod 44(1910), št. 316, 1.X., str. 4

⁶⁷ Slovenec 30. IX. 1910, str. 4

⁶⁸ Slovenec 21. X. str. 3

⁶⁹ Do afere je prišlo, ko se je izvedelo, da je v letovišču Mestne občine Ljubljanske Ivangrad pri Cerkljah (imenovanem tudi Paradiž) dvajsetletni C. nadlegoval deklice, ki bi jih naj čuval čez noč. Slovenec (1910), št. 76, str.

pikantne podrobnosti iz npravstvenih prestopkov nekaterih duhovnikov. Iz tega se lepo vidi, kako dvolično je lahko bilo novinarstvo, saj je na eni strani prikrivalo kopico pregreškov zoper javno moralo,⁷⁰ obenem pa si jih ni pomišljalo uporabiti v boju zoper nasprotnike.

Tragičen primer nepremišljenega časopisnega obračunavanja s političnimi nasprotniki, si lahko ogledamo v prvem tednu leta 1905. Drugega januarja je Slovenski narod objavil vest z naslovom: *Pobegnila strupena klerikalna agitatorica*, ter v njem opisal primer Helene Suhadolnik, delavke v tobačni tovarni, ki si je prisvojila od sodelavk zaupan denar (1441 kron). Novica bi lahko bila ena od mnogih večjih goljufij, ampak zaradi njenega “aktivističnega” ozadja so naslednjega dne je v članku o njenih goljufijah zapisali: “*Ta pobožna žena, ki se je topila od same katoliške svetosti, je pač prekanjena sleparka in je dobro vedela, da je pod katoliško krinko možna vsaka sleparija.*”⁷¹ Vsemu povedanemu navkljub, je časnik čez dva dni objavil še en obsežen komentar z naslovom *Sleparka v tobačni tovarni*, v katerem je poudarjal močan vpliv klerikalcev in opozarjal “*Ta sleparka je igrala v tobačni tovarni jako veliko vlogo. Bila je seveda strupena klerikalka in pri klerikalni voditeljih v prav posebni milosti.*”⁷² Prav lahko si predstavljam, da bi se članki na to temo ponavljali še vsaj nekaj časa, če bi se ne pripetilo, da so morali 7. januarja objaviti: “*V Mostah so potegnili iz Ljubljani Heleno Suhadolnik, ki je ogoljufala več delavk v tobačni tovarni.*”⁷³ “Ubegla klerikalka” si je z goljufijo resda pokvarila ves “ugled”, ki ga je imela pri sodelavkah. Nagibov za njeno dejanje ne poznamo, kljub temu pa se lahko vprašamo, koliko je k odločitvi, da konča življenje v reki, pripomoglo pisanje časnika Slovenski narod.

---

⁷⁰ Kako številni so bili se lahko prepričamo iz arhiva policijskih zapisnikov v ZAL.

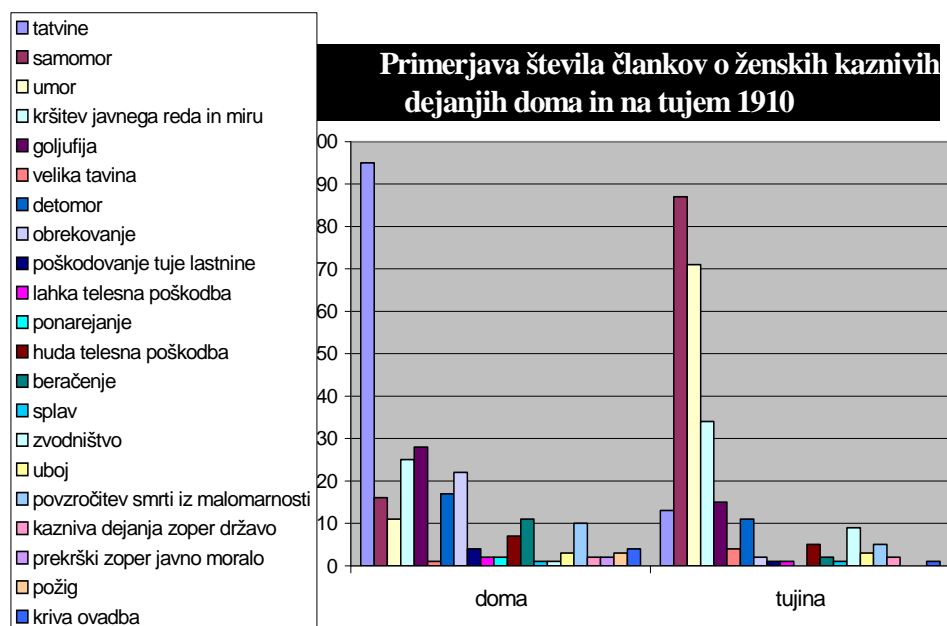
⁷¹ Slovenski narod 39 (1905), št 2, 3. I., str. 3

⁷² Slovenski narod 39 (1905), št 4, 5.I., str. 3

⁷³ Slovenski narod 39 (1905), št 5, 7.I., str. 4

ŽENSKA DEVIANTNOST IN ČASOPISJE

Pogled na “črno kroniko” slovenskega časopisja iz začetka dvajsetega stoletja nam nudi zanimiv pregled čez družbo tistega časa, opozarja nas na nekatere njene probleme, opisuje vsakdanje predsodke in stereotipe ter nam, za naše oči, kaže presenetljivo podroben in nazoren opis nekaterih *vsakdanjih* dogodkov. Ob tem moramo seveda upoštevati dejstvo, da govorimo o času, ko so bile (vsaj v slovenskem) časopisju fotografije med tekstom še velika redkost. Novinarji so bili zato prisiljeni dogodke opisovati zelo plastično in predvsem novice iz črne kronike, tudi zelo podrobno. Dramatični orisi kaznivih dejanj in najraznovrstnejših nesreč niso bili nobena posebnost. Časopisno poročanje o ženskem kriminalu moramo takoj v začetku razdeliti. V prvo skupino sodijo poročila o kaznivih dejanjih in prekrških, ki so se dogajala v domačem okolju časopisa in ki opisujejo dejanja ljudi iz najbližje okolice, v drugo pa tista, ki so jih slovenski časniki prevzemali od tujih tiskovnih hiš ali iz časnikov, ki so izhajali v večjih mestih ali centru monarhije.

Ob teh se začne zlasti od srede prvega desetletja pogosteje pojavljati še Trst, kot mesto, kjer je živelo mnogo Slovencev in ki je hkrati predstavljalo neusahljivo zalogo kratkočasnih in bralcem zanimivih novic. Iz tega izhaja tudi različna narava poročil, čeprav je dokaj opazna tendenca, da slovenski časniki ne povzemajo le vzorce pisanja “velikih”, ampak skušajo nekatere povsem lokalne novice napihnuti v stilu imponzantnih novic iz centra.

KAZNIVO DEJANJE:

Med najpogostejše vesti na straneh črne kronike sodijo članki o vsakdnjih prekrških, delovnih nesrečah, hujših kaznivih dejanjih in o samomoru. Časopisje se običajno ni spuščalo v razpletanje ozadja ženske deviantnosti, oziroma je namesto vzrokov navedlo le njen povod. Razlika so bili morda le zločini iz bede in strasti, vendar je tudi tukaj to navajalo bolj kot popestritev zgodbe ali kot obsodbo vse slabših časov, kot izraz sočutja s storilko. Časopisje je o storilkah kaznivih dejanj običajno pisalo dvakrat. Najprej takoj po storjenem ali odkritem zločinu ter nato, ko je njena zadeva prišla na sodišče. Ob tem moramo ugotoviti, da je bil ta čas za današnje pojmovanje zelo kratek in praviloma ni bil daljši od treh mesecev.

Pogled na motive, ki so vodili ženske v prekrške in kazniva dejanja, nam pokaže, da prevladuje želja po izboljšanju gmotnega položaja in le v redkih primerih lahko najdemo neposredne navedbe, da je bilo neko kaznivo dejanje storeno iz socialne stiske ali bede. Beda je bila v bistvu zelo redek motiv, ki je pripeljala zločinko na strani "črne kronike". V prvem desetletju tega stoletja, sem kljub konstantnemu tarnanju nad vse slabšimi razmerami⁷⁴, našel le nekaj takšnih primerov. Beda je bila zagotovo vzrok za samomor neke 54 letne revne tržaške beračice, ki se je zastupila s karbolno kislino⁷⁵. Iz podobnega razloga se je oktobra 1905 v svojem ljubljanskem stanovanju ustrelila tudi 23 letna kontoristinja Cecilija Pračko, ki ni mogla najti službe⁷⁶. Bistveno manj tragična je bila zgodba ljubljančanke, ki so jo prijeli, ker je po Krakovskem naselju kradla solato, vendar so žensko, "ki je prosila odpuščanja in ki je tudi sicer res revna" nato izpustili.⁷⁷ Bolj pretresljive primere je časopisje objavljalo iz tujine. Ženska v njih v glavnem nastopa kot mati, ki v skrbi za "dobro svoje družine" izbere radikalno rešitev težkih eksistencialnih razmer. V tej brezizhodni situaciji so ponavadi žrtve njeni otroci, saj običajno želi preprečiti, da bi ostali sirote brez matere. Lahko si predstavljam, da so nekatere od teh mater, umor otrok razumele kot lastno žrtvovanje, s katerim so se resda obsodile na "večno trpljenje" in to sprejele kot kazen za svoj greh (spočetje), misleč, da bodo s tem njeni "nedolžni" otroci toliko lažje deležni "milosti" v onostranstvu. Veliko nezaupanje do partnerja veje tudi iz poslovilnega pisma žene nekega mestnega uradnika v Debreczinu, ki je zapisala, da je ustrelila svoja otroka zato, ker je bolna in bo itak umrla, otrok pa ni želela puščati samih na svetu.⁷⁸ V letu 1901 lahko zasledimo še štiri podobne primere. Vsi so se zgodili v večjih mestih in so posledica razpada neke

⁷⁴ "Živimo pač tako, da pijemo in jemo slabše, kupujemo cenješo obleko (ki pa je seveda v praksi dražja, kakor drago kupljena obleka) in prikrajšujemo se v izdatkih za razvedrila, kar gotovo ni v korist zdravega rodu in naraščaja. Tako se moramo prilagajati draginji vsi državljani s fiksno plačo, ki ne moremo novih bremen prevaliti na druga ramena.

⁷⁵ Slovenski narod 38 (1905), št. 76, 3.IV. str. 5

⁷⁶ Slovenski narod 38 (1905), št. 235, 13.X. str. 3

⁷⁷ Slovenski narod 38 (1905), št. 128, 5.V. str. 3

⁷⁸ Slovenski narod 34 (1901), št. 294, 21.XII., str. 3

zakonske dvojice. Slovenski narod je tako že februarja poročal s procesa zoper dninarico, Fr. Kwasny, morilko lastnega otroka. Porotniki v Brnu so oprostili morilko, ker jim je opisala kako se, odkar jo je zapustil mož, potika okoli brez stanovanja in prenočuje v kanalu ter da *“rajši otroka umori, kot da gleda kako umira od lakote in mraza”*.⁷⁹ Brez stanovanja (in moža) je ostala tudi neka budimpeštanska vdova, ki je zastrepila svojih pet majhnih otrok in sebe, ker jo je lastnik stanovanja, zaradi neplačane stanarine, vrgel na cesto.⁸⁰ Tragična serija se tega leta zaključi z dvema zelo podobnima primeroma na Dunaju, ki sta se zgodila skoraj istočasno tik pred koncem leta. Slovenski narod piše o njima kar v skupni notici z naslovom *“Dunajski dram”*. Žena knjigovodje Vogla je namreč zastrepila sebe in tri otroke z *“ogljenčevim plinom”*, ker je zaradi bede, s samomorilskim namenom od doma odšel tudi njen mož. Tudi v naslednjem primeru, je dal mož ženi povod za umor lastnih otrok. Saj je baje *“stavčeva žena Ida Moravitzky vrgla svoje tri male otroke z drugega nadstropja ter se sama za njimi vrgla skozi okno, ker je njen pet let mlajši mož, ki jo je vzel le zaradi denarja, zapil vso plačo ter jo neusmiljeno pretepeval.”*⁸¹

**Na Dunaju je Ida Moravitzky vrgla skozi okno v drugem nadstropju tri otroke ter nato še sama storila samomor
(Vir: A.L. Shapiro, Breakig the codes)**

Čeprav samomor ni bil ne prekršek niti kaznivo dejanje⁸², so o njem poročali precej pogosto. V diskurzu o vzrokih zanje, so zlasti pri mladih osebah povdarjali na vlogo neustrezne vzgoje in *“čitanje natančnih popisov različnih umorov in povesti, kjer nastopajo roparji in morilci kot junaki.”*⁸³ Opazil sem tudi posebnost, da je slovensko časopisje, ki je izhajalo večidel v Ljubljani, precej več poročalo o samomorih, ki so jih naredili v Trstu in drugih krajih na slovenskem kot o tistih, ki so si vzeli življenje v Ljubljani in njeni okolici. Klasičnih poročil o samomoru v Ljubljani skoraj ni, oziroma so zapisana posredno v povezavi s kakšno poizvedbo, kot na primer *“22 letna Josipina Turk iz*

⁷⁹ Slovenski narod 34 (1901), št. 127, 5.VI., str. 4

⁸⁰ Slovenski narod 34 (1901), št. 198, 30.VII., str. 5

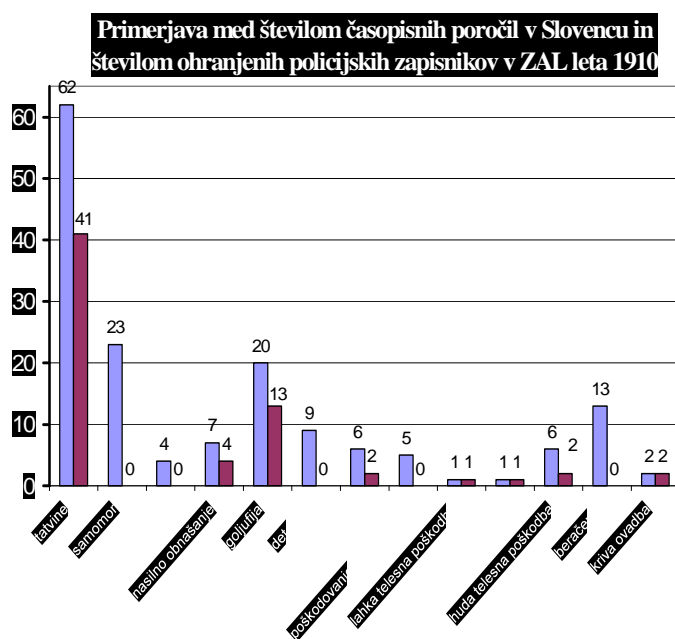
⁸¹ Slovenski narod 34 (1901), št. 293, 20.XII., str. 5 in Slovenski narod 34 (1901), št. 296, 24.XII., str. 6

⁸² Kljub temu Slovenski narod 25. novembra 1910 opisuje primer, ko se je morala pred sodniki zagovarjati neka mlada Angležinja, ker je poskušala narediti samomor.

⁸³ Slovenski narod 34 (1901), št. 183, 12.VIII., str. 3

Ljubljane je izginila v neznano s 14 mesečnim nezakonskim otrokom”. Največ je poročil o samomorih iz Trsta, poročila o samomorih v tujini pa so objavljali, če je bila z njimi povezana romantična zgodbica ali kakšna družinska tragedija.

Statistika časopisnih poročil nam prikazuje večje število primerov, kot je bilo dejansko število postopkov zoper kršitelje zakonov. Iz podatkov policijskih zapisnikov, ki jih hranijo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana⁸⁴ lahko za leto 1910 najdemo le 67 policijskih zapisnikov, ki so obravnavali prestopke žensk. Vzroke za to moramo iskati predvsem v tem, da je ljubljanski magistrat obsegal precej manjši prostor od tistega, ki so ga pokrivali slovenski časniki. Če primerjamo statistiko ljubljanskih policijskih poročil in časopisnihotic v Slovincu vidimo opazne očitno razliko, pri čemer so nenavadna zlasti odstopanja pri podatkih o beračenju, detomorih in umorih. Vzrok za to je verjetno dejstvo, da prijetja beračev niso bila posebej zanimiva za časnike ter da je bilo detomorov v mestih precej manj kot na podeželju, kjer je bilo javno mnenje in označevanje nezakonskih otrok in mater precej strožje kot v mestu.

Tatvine

Če pogledamo v policijske zapisnike, lahko sklepamo, da je bila večina tatvin bila storjenih priložnostno in verjetno je bilo le od spretnosti “*tatice*” odvisno, če so jo pri dejanju zalotili. To nam potrjuje včasih kar smešen izbor ukradenih predmetov. Denarnicam in denarju, kar je najpogosteje zmanjkalo neprevidnemu kupcu na tržnici, sledijo tatvine “drobnega hišnega inventarja”, ki so jih večinoma zakrivilo kar domače služkinje. Te so si namreč kar pogosto pričele lastiti razne prtice, vilice, trakove ali celo stvari iz gospodarjeve ozimnice. Verjetno je bilo

⁸⁴ Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), REG I/fasc. 1279-1339

predvsem od gospodarjeve dobre (ali slabe) volje odvisno ali bo takšno tatvino masti, kruha, mesa, slanine, brinjevca ... prijavil orožnikom. Nekoliko težje je spregledal tatvino "kancelist" Leopold Seljak, ki mu je 60 letna dekla ukradla 100 litrov vina, da bi si z njim "sladila življenje" in kaj hitro se je znašla pred porotniki v Novem mestu. Če so že služkinje težko ločevale svoje od tujega, si lahko predstavljamo, da na tatvine niso bile imune niti sosede v porajajočih se

stanovanjskih soseskah. Policijski stražniki so neredko poročali o tatvinah čevljev, bluz, pelerin, rjuh in celo spodnjih kril, ki so izginila iz vrvic za perilo. Ženskam tudi niso bile tuje tatvine uporabnih predmetov, saj lahko najdemo v policijskih zapisnikih ovadbe zoper tatice (svetilk, sekire, lestve ipd...). Povsem svojevrstna je tudi tatvina mrve, za katero se je pozneje izkazalo, da jo zasačena in ovadena tatica Lucija Peternelj potrebuje za svojega gospodarja, prevoznika Josipa Tomca. Če ne druga, nam precej pove tudi o njeni zvesti predanosti do gospodarja.⁸⁵ Bogat izbor predmetov so našli tudi ob

Karikaturira dveh ljubljanskih branjev (Osa: politično satirični tednik 6. X. 1906)

aretaciji devetnajstletne Marije Gale, ki je v enem samem dnevu na začetku januarja 1905 na ljubljanskih stojnicah ukradla: suknene čevlje, zavitek kuvert, denarnico, predpasnik in ker "se je spomnila, da bode treba delati za grehe pokoro..." še en molitvenik.⁸⁶

Starost storilk je bila zelo različna in časopisje jo je praviloma omenjalo le pri najmlajših in zelo starih storilkah, ali jo v ekstremnih primerih uporabljalo celo za naslov člankov (Mlada morilka, Že osivela je postala nepoštena itd. ...). Praviloma najdemo med storilkami pogosteje samska kot pooročena dekleta, ki so navadno sodila v spodnji del družbene lestvice. Kako je zašla na kriva pota je mladinskemu sodniku Franu Miličinskemu lepo opisala neka dvanajstletna tatica:

⁸⁵ ZAL, REG I/fasc. 1339, fol. 208

⁸⁶ Slovenski narod 39 (1905), št. 19, 24.I., str. 33

“*Ko sem bila doma, sem se naučila krasi od mamine sestre; kar je videla, pa je rekla: ‘To vzemi, pa to vzemi!’ In skupaj z bratom pa z mamo in z atom se nismo nič kaj dobro zastopli, zmeraj smo se topli in sovražili med seboj. In ko sem opravila birno in obhajilo, so me dali na G. služiti k Hrvatu. In tam sem bila en teden, pa mi je bilo tako dolgčas po mami, In na sredo sem kar ušla, zjutraj ko je še bila tema....In je šel Francelj za mano in me je nazaj prignal. ...Jaz pa nisem hotela iti nazaj, sem šla pa v S. službo iskat sama,... pa so me vdinjali za 12 gl. na leto. Pa je leto prešlo, pa mi niso nič dali: ene čevlje so mi kupili pa ene nogavice pa eno ruto za na glavo, pa nič drugega nisem dobila. Ko so šli zjutraj k maši, so vse zaklenili. Jaz grem not, ko sem videla, kam hranijo ključ od kostna, pa sem vzela 40 kron iz listnice denarja. In še eno krono in materi stari tri krone. In potem sem šla v Z. k U. pa sem kupila za eno obleko blaga, po goldinarji vatel, in za eno spodnje krilo, pa dva žepna robca in dva predpasnika in tošelj za v šolo in eno ruto za tri krone, židano, sivo, in dve črni ruti za na glavo pa nič drugega. ...”⁸⁷*

Francka, kot je bilo dekletu ime je izhajala iz zelo revne družine. V devetem letu starosti je izgubila očeta, zaradi revščine je služila pri raznih družinah, vendar se je zaradi tatvin kmalu znašla pred sodnikom. Miličinski je še zapisal, da je bila telesno in duševno dobro razvita, le da je bila “*nesnažna, lažniva, tatinska, nestanovitna, predrzna in nravno pokvarjena*” skratka *tip bodoče tatinske vlačuge*.

Spretnost ljubljanskih tatic je razvidna iz časopisnega poročila v Slovenskem narodu, 14. decembra 1901, ki opisuje kako se je na svoj “predbožični obhod” v začetku decembra 1901 odpravila brezposelna natarica Terezija Fugec iz Kamnika. Narejena v *mlado dobro oblečeno gospodično* je pri zlatarju A.W. na Jurčičevem trgu ukradla kar 9 brošk in eno srebrno uro, pri urarju na sv. Petra cesti zlat prstan, ob tem pa je še nekemu drugemu urarju ukradla dve uri ter zlato verižico zlatarju na Starem trgu. Da kraje v ljubljanskih trgovinah le niso bile zmeraj posledica priložnosti, ampak del vnaprej pripravljenega načrta je razvidno tudi iz septemberske aretacije treh ljubljank, ki so več mesecev uspešno kradle po trgovinah. Pri tatvini jih je ujel nek mlad trgovec po večdnevem načrtnem opazovanju kupcev.⁸⁸ Ker mu je čez poletje zmanjkalo blaga za 700 kron je sklenil “*...da bode kupce, še posebno pa ženske, katere je sumil, da mu kradejo, skrivno opazoval. V ta namen je v prodajalni v kotičku napravil zagrinjalo in od tam opazoval. Preteklo je več dni, ne da bibil opazil kaj sumljivega. V sredo sta prišli v trgovino dve boljši ženski. Trgovec je bil že tudi na svojem prostoru... Ko se je prodajalka obrnila in iskala zahtevano blago je pa starejša ženska dala mlajši nekaj v roke, kar je ona hitro stisnila pod pelerino. Pri nju doma so še nato odkrili več “robe” sumljivega porekla.*” Čprav je že izgledalo,

⁸⁷ Fran Miličinski, Mladih zanikarnejev lastni životopisi, Ljubljana 1912, str. ...

⁸⁸ Zelo podobno metodo opazovanja kupcev iz omare, ki jo je uspešno uporabila neka druga trgovka je Slovenski narod že opisal 4. marca 1901

da je trgovec dosegel svoj namen, mu nezaupljivost ni dala miru in iz svojega skrivališča je v istem dnevu odkril še tretjo tatico.⁸⁹

Goljufija

Največ goljufij je nastalo zaradi zakrivanja identitete. Dva najpogostejša načina pa sta bila tatvina, oziroma uporaba tuje hranilne knjižice, ali jemanje na up v imenu tretje osebe. Premetenke, kot jih pogosto imenujejo sodobno časopisje, so se izkoriščale dejstvo, da se je *dolga bela vas* razrastla, da pa so se kljub temu še ohranile v njej navade tipične za manjše kraje, kjer vsak vse pozna.

Razne "služkinje" so sorazmerno pogosto uspešno izvabile zaželjeno blago od ljubljanskih trgovcev, če so se le sklicevale na neko ravno prav poznano osebo. Kljub temu moramo ugotoviti, da je imela policija pri odkrivanju teh dejanj, precej uspeha, kar je bila spet posledica velikosti mesta, saj je bila Ljubljana le toliko majhna, da se je sorazmerno hitro opazilo, če je kdo začel živeti preko svojih sposobnosti. In pogrešano povzpetnico so običajno lahko kmalu odkril po obisku trgovin, kjer so si zapomnili, če je kdo kupoval več kot je bilo zanj običajno. Naslednji korak, je bil samo še poiskati storilko, ki so jo pogosto prijeli na železniški postaji ali celo na vlaku, ko je skušala zbežati *roki pravice* z izletom v Trst ali kar v Ameriko.

Zločini iz strasti

Do te vrste nasilja je običajno prihajalo po "končani ljubezni", ko se eden od vpletenih, ni želel sprijazniti z dejstvom, *da je lepega konec*, ali pa je *fant*, želel pobegniti pred posledicami preveč vročega razmerja. Da običajna reakcija žensk niso bile le solze, nam priča kopica primerov, iz katerih je razvidno, da so solzam in brezuspešnemu prepričevanju pogosto sledila sredstva, ki bi naj nezvestemu partnerju zadala bolečino (nož, strelno orožje), ali ga zaznamovala za celo življenje (vitrol). Najlaže lahko najlepše primere najdemo seveda v Trstu. Konec novembra 1910 so tako časniki poročali o primeru 25 letne delavke Marije Rossi, ki je ob eni uri zjutraj napadla in z vbodom iz kuhinjskega noža v levo stran prsi umorila svojega nekdanjega fanta, ko se je vračal iz gostilne proti domu, ker jo je potem ko mu je rodila otroka zapustil z izgovorom, da mu je bila nezvesta.⁹⁰ Povsem svojevrstno (a verjetno prav tako učinkovito) maščevanje si je izmislila mlada Ljubljankanka, ki je razširila po Ljubljani govorice, da pripravlja njena prijateljica napad na fanta, ki jo je zapustil po sedemletnem ljubimkanju. Fant je bojda govorice vzel zelo resno in vsa zadeva je prišla celo v časopisje, saj jo je Slovenski narod porabil za hudomušno zgodnico, ki je zasmehovala skrivnostne *prešuštnike*: "Z revolverjem v roki ali z bodalom ali s petrolejsko steklenico se je hotela krvavo maščevati nad njim in nad njo, ki sta kriva, vseh njenih

⁸⁹ Slovenski narod 44 (1910), št. 270, 6.IX. str. 3

srčnih muk. Tam kje v “Zvezdi” ali na “Ringu”, tu je hotela počakati in izvršiti svoj grozen napad, ki bi bil cel eksempl vsem nezvestim fantom in zapeljanim dekletom. Zaljubljenca sta izvedela za to nakano in strah in groza se ju je polastila. Tako sta bila srečna, da bi ne bila rada izdihnila svoji duši s krogeljo ali z bodalom v srcu, še manj pa jima je dišal petrolej. Skrbno sta se izogibala maščevalke in še na cesti in na ulico se nista upala skupaj. Boječa se, da bode zdaj in zdaj planila iz kakšne veže na nju bledolična prikazen. Strah njima je bil vedno za petami in že sta hotela klicati na pomoč policijo in sodnijo, da bi ju čuvali, ko se je vsa stvar veselo rešila.”⁹¹

Napad z vitrolom
(Vir: A.L. Shapiro, Breakig the codes)

Tudi sicer lahko ugotovimo, da so lahko Ljubljanci, več ali manj, le brali o takšnih načinih kaznovanja nezvestobe, saj so bili v domačem okolju takšni napadi zelo izjemni. O enem izmed redkejših primerov poroča Slovenski narod.

Služkinjo Elizabeto Janežič iz Tinj je namreč celjsko sodišče obsodilo na 14 dni zapora, ker je po ljubezenskem prepiru in nekaj zaušnicah pograbila nož, ki ga je “svojemu ljubimcu” zabodla v prsi.⁹² Pogosteje se je dogajalo, da so se zakonske žene ali dekleta kar neposredno spravile na dekleta, ki so osvajale njihove moške. Oktobra leta 1910 smo tako lahko brali o sodni razpravi pred ljubljanskim sodiščem v kateri je neka “častna vdova” tožila neko drugo Ljubljankico, ker ji je ta potem ko je izvedela, kje je prenočil njen mož, v pretepu “izruvala precej dragocenih las”. Sodnik, ki si je menda lahko sam ogledal cel cekar las je napadalko obsodil v “primerno denarno globo”, časnikarji pa so spet imeli snov za poročanje.

Nasilna kazniva dejanja

Ženske so se pred sodniki znašle zaradi zelo različnih nasilnih kaznivih dejanj. Zasledimo lahko primere, ko so bile na par dni zapora obsojene samo zato, ker so oklofutale sosedovega

⁹⁰ Slovenski narod 44 (1910), št. 426, 30.XI, str. 2

⁹¹ Slovenski narod 39 (1905), št. 235, 12.X., str. 3

⁹² Slovenski narod 44 (1910), št. 417, 25.XI., str. 2

otroka. V težjo zvrst kaznivih dejanj sodi udeležba v raznih pretepih. Pretepi med ženskami v Ljubljani niti niso bili nekaj izjemnega, čeprav so bili mnogo redkejši, kot tisti med moškimi. Kljub temu so bili bolj odmevni in časniki so z veseljem objavili vsako podrobnost zakaj je kje in kako prišlo do pretepa. Da so vzbujali tudi sicer precej zanimanja potrjuje dejstvo, da časopisje ob tej priložnosti nikoli ne pozabi omeniti, *“kako je vse skup drlo”*, da bi si lahko od blizu ogledalo ta zanimiv prizor. Vzroki so bili zelo različni, ugotovimo pa lahko, da so bili najpogostejši razni spori med branjevkami, žalitve, ki so prerastle v nekoliko bolj konkretno obliko, slabi sosedski odnosi, seveda pa tudi že omenjene *“zakonske težave”*. Pretep se je običajno razvil med pripadnicama istega spola, čeprav najdemo tudi osamljene primere, kadar sta bila v prepirih udeležena moški in ženska. Do teh je najpogosteje prihajalo takrat, kadar je moški zalotil žensko pri tatvini, pa mu je ta želela pobegniti ali ga je v prepiru poškodovala.⁹³ V obravnavanem obdobju lahko najdemo v časopisju približno dvajset poročil o pretepih v katere so bile vključene ženske s področja današnje Slovenije. Iz naslednjih dveh primerov pa lahko vidimo, kako se je razlikovalo poročilo o pretepu med moškimi od tistega v katerem so bile vključene ženske:

Pretep

“V noči na 7. listopada 1904 so se stekli fantje s Trate in z Velesovega, Jožef Grilc, posestnikov sin s Trate je udaril Franceta Sehneta, ki je hotel miriti, najpreje s kolom po glavi, ko je pa Sehne prijel za kol ter mu ga hotel odvezeti, je segel po nož ter ga ž njim v desno zapestje urezal. Obdolženec, ki se zagovarja s silobranom, je bil obsojen na eno leto težke ječe.”⁹⁴

Tri raglje ali japonska vojna

“Dne 31. marca se je bila spremenila Jakčeva hiša na Radeckega cesti v bojno polje. Borile so se *“Amaconke”* Barbara Gale in Ivana Sever na eni strani, na drugi starni pa Elizabeta Janež. Bitka je bila neodločena. Do bitke je prišlo menda zato, ker Janež vedno *“štenka”* hčerke Ivane Sever, ki imajo nekaj *“drobiža”*. Barbari Gale je pa očitala, da je *“zguncana”*. V hiši je bil tak ropot in tako vpitje, da so ljudje mislili, da lezejo iz zemlje Rusi in Japonci. Sever je prinesla k obravnavi več železja, razbitih steklenic in šop las, kot *corpora delicti*. Lase je baje že nekemu brivcu nesla prodat pa jih ni hotel kupiti. *Ker sodnik upa, da ne bo več tako krvave vojne v Jakčevi hiši je dal vsaki “Amaconki samo po en dan zapora s postom.”*⁹⁵

⁹³ Slovenski narod 39 (1905), št. 193, 24.VIII., str. 3 poročila v članku z naslovom *“Stepla sta se”* o pretepu med Marijo Marinčič in njenim sosedom, ki jo je zalotil na svoji njivi pri kraji pese. V prepiru sta se začela suvati pri čemer je Marija sosedu raztrgala srajco, ta pa jo je nato v besu pretepel.

⁹⁴ Slovenski narod 39 (1905), št. 113, 17.V., str. 3

Iz zapisanega vidimo, da poročevalec pri opisovanju pretepa med moškimi, navaja le gola dejstva, medtem, ko v drugem poročilu skuša narediti iz povsem “vsakdanjega” dogodka senzacionalno poročilo. Uporablja sicerobjektivistični časnikarski ton, ki daje vtis objektivnosti, zanimiva pa se mi zdi navezava na dnevno politično situacijo, saj hišni kaos primerja z vojno na daljnem vzhodu. V članku je opazna tudi piščeva ironija, ko smeši dejstvo, da so udeleženke za reševanjih “ženskih težav” uporabile “moška sredstva”. S takšnim načinom poročanja pa je utrjeval že izoblikovane stereotopne predstave o vlogi spolov v družbi. Posebej zanimivi so bili za poročevalce pretepi med ženskami iz nasprotnega političnega tabora, saj so jih lahko s pridom uporabil kot zasmehljiv prikaz neenotnosti v “nasprotnem” taboru.

Pri pretepih med ženskami so se udeleženke običajno le ruvale, praskale in pulile lasesotekmicam, zato so bile tudi poškodbe običajno lažje narave, čeprav lahko zasledimo tudi poročilo o omajanih zobeh⁹⁶. Najpomembnejši pripomoček pri pretepu je bil vsekakor dežnik, zasledimo pa lahko tudi uporabo lonca (ta je bil primeren zlasti za napad ali obrambo iz razdalje) ali sekire.⁹⁷ Poročila o ženskih pretepih na tujem so zelo redka. Novice te vrste so prišle v našo časopisje le kot izjemne. V to kategorijo spada tudi poročilo o dveh dekletih iz Francije, ki sta se želeli spopasti za fanta. Vendar domnevam, da je časnik⁹⁸ novico objavil iz vzgojnih nagibov, saj fanta postavlja za vzgled, ker je takoj poklical policijo in preprečil dvoboj. Kateri od dvobojevalk pa je bil naklonjen pozneje časopisje ne poroča. Precej manj sreče sta imeli Američanki Rosa Covan in Nellie Taylor, ki sta se prav tako zaljubili v istega fanta. Seveda pa Amerika ni Francija in njun ljubimec tukaj ni poklical policije, da bi preprečil dvoboj, ampak je potem, ko je videl, da to želi storiti množica gledalcev, celo stopil med ženski “*vzel revolver iz žepa in ukazal množici, naj obe pusti v miru, da zmoreta svoj boj dokončati.*” V dvoboju sta si bojeviti dekleti prerezali vratove in Rosa Covan je obležala mrtva, Nellie pa je nekaj pozneje umrla v bolnišnici za posledicami poškodb.⁹⁹

O nasilju med partnerjema pa nam priča tudi tendenciozno poročilo iz Slovenskega naroda, v notici s posmehljivim naslovom “*Dobra žena*”. Članek opisuje primer nekega 56 letnega posestnika iz Dragomirja, ki ga je njegova dvaindvajset let mlajša žena zanemarjala in puščala lačnega, “*...čeprav je premožen. Rada pa pije, posebno žganje in kadar je pijana ima posebno veselje s tem, da grdo ravna s svojim bolnim možem. Pred kratkim je prišla nad svojega moža s polenom ter ga udarila parkrat po glavi. Ko je bil bolan, ga je večkrat potegnila iz postelje*

⁹⁵ Slovenski narod 39 (1905), št. 93, 22.IV., str. 3

⁹⁶ SN, 1901, št. 72, 29. III. str. 3

⁹⁷ Primerjaj Slovenski narod 39 (1905), št. 203, 5. IX., str. 3 ali Slovenski narod 39 (1905), št. 204, 6.IX., str. 3

⁹⁸ Slovenski narod 34 (1901), št. 185, 14. VIII. str. 4,

⁹⁹ Slovenec (1910), št. 84, 15. IV., str. 4

*ter ga obdelovala s rokama in nogama Take scene se v Seliškarjevi hiši večkrat dogajajo in včasih so morali tuji ljudje varovati Seliškarja pred ljubeznivostjo njegove žene.*¹⁰⁰

Umor

O ženskah morilkah poroča slovensko časopisje večidel iz tujine. V izbranih letih sem zasledil 179 člankov o umorih, od katerih jih le 32 opisuje razmere na slovenskem. V to število sem vštél tudi tiste, ki opisuje ženske le kot soudeleženke pri umoru ali pa so storilca nanj napeljale. Če pogledamo v leto 1901 lahko med najpogostejše motive za umor štejemo:

- slabe družinske razmere v osmih primerih;
- umor moža opisuje pet člankov, od katerih je ta v treh primerih mnogo starejši od žene, v enem zelo mlad, v tretjem pa ga je žena potisnila v reko iz sovraštva;
- pohlep v treh primerih;
- blaznost se navaja kot vzrok za umor v treh primerih;
- prav tako pretepanje lastnega otroka;
- dva primera opisujeta maščevanje matere za smrt sina;
- prav tako pa je dvakrat kot motiv za umor navedeno ljubosumje ali ljubezensko maščevanje.

Najpogostejši način umora otrok je tak, da ga mati vrže z višine (skozi okno ali v vodnjak) sledijo umori s strelnim orožjem in v omenjem vzorcu šele na tretjem mestu zastrupitve. Prav zastrupitve se sicer običajno se pojmujejo kot ženski zločin par excelece. Moškimi se je zdel strašen, ker se mu težko ubraniš. Ženskam je bilpisan na roko, ker so strup najpogosteje primešale kar k hrani, katere priprava je bila njihova tradicionalna domena. Zakasnjjen učinek delovanja strupa pa ji je omogočal relativno varnost, saj se ni rabila izpostavljati neposredni fizični nevarnosti. Zaradi teh lastnosti so nekateri imeli zastrupitve kar za simbol prirojene ženske zahrbtnosti. Po relativnem številu zastrupitev ženske resda prednjačijo pred moškimi, vendar je statistika pogosto varljiva, ker vključuje tudi zastrupitve otrok iz usmiljenja in samomore¹⁰¹

Detomor, splav

Detomor je edini zločin, ki ga lahko zagreši samo ženska – mati. Iz različnega kaznovanja enega in istega dejanja lahko celo sklepamo o položaju ženske v družbi. Sicer strogo kaznivo dejanje se je namreč delno toleriralo v težkih socialnih razmerah, vendar je bilo toliko bolj strogo kaznovano, kadar je kazal najmanjši sum, da se ženska zanj (kakor tudi za splav) ni odločila iz

---

¹⁰⁰ Slovenski narod 44 (1910), št. 415, 24.XI., str. 2

¹⁰¹ Metod Dolenc, Žensko pitanje u kaznenom pravu. Policija 14 (1927), št. 7/8, str. 229-238

bede, ampak ker je želela odpraviti posledice nezaželene nosečnosti.¹⁰² Člen 139 kazenskega zakonika pravi:

“Mati, katera svojega otroka ob porodu usmrti ali ga poginiti pusti, ker mu nalašč pri rojstvu potrebne pomoči ne da, naj se obsodi kadar je bil zakonsk otrok umorjen, v težko ječo na vse žive dni. Če je dete nezakonsko bilo, je kazen pri usmrtenju težka ječa od desetih do dvajsetih let, če je pa otrok poginil, ker se mu ni potrebna pomoč dala, od petih do desetih let.”

Iz tega je razvidno, da je bila zagrožena najstrožja kazen le za v zakonu spočete otroke ne glede na to, ali je mati otroka umorila ali zapustila, medtem, ko je zakonodajalec pri nezakonskih otrokih “zapustitev” kaznoval blažje.

Nekoliko blažje kazni so bile zagrožene za splav. Če je ostalo le pri poskusu, je bila mati kaznovana z zaporom od šestih mesecev do enega leta, če pa ji je dejanje uspelo so jo lahko obsodili na težko ječo od enega do petih let. Ista, a poostrena kazen, je bila za sodelovanje pri splavu, zagrožena tudi očetu. O praksi in poznavanju sredstev za odpravo nezaželjene nosečnosti nam priča tudi primer 26 letne posestnikove hčere iz Vranskega. Pred sodniki se je namreč znašla zaradi uporabe sredstev *“s katerimi je povzročila nenaravno krvavljenje, ki jo je **oprostilo** materinstva.”* Prispevek, ki še sporoča, da je po dolgem tajanju vendarle priznala svoj zločin, je zanimiv tudi zato, ker že s svojim besednjakom opozarja, da je bila nosečnost pojmovana kot **kazen** za njen greh, oziroma užitke.¹⁰³

Iz statistike poročanja časnikov sicer ni razvidno, da bi bil detomor prav pogost pojav (v njej predstavlja le okoli 5% kaznivih dejanj), vendar domnevam, da se je dejansko stanje razlikovalo od prikazanega. Gre namreč za dejanje, ki ga je bilo zlasti v družinah na podeželju lahko prikriti. O tem nam priča tudi bogat zaklad ljudskih pripovedk o detomorilkah.¹⁰⁴ Ljudsko izročilo navaja različne načine kako so se dekleta znebila nezaželenih otrok. Med najpogostejšimi načini so omenjeni primeri, ko je mati nezaželenega otroka pustila v gozdu, trnju ali v koprivah, kjer je še obstajala možnost, da bi novorojenčka kdo našel. Zelo pogosto pa se omenja tudi utopitev v reki ali morju, oziroma, da je mati dete (trupelce) skrila v votlo bukev ali pod leseno klado, v kup gnoja ali celo vrgla med svinje oziroma druge druge divje živali, kjer možnosti preživetja ni bilo.

Časniki so objavljali dokaj natančna poročila o porotnih sojenjih zoper detomorilke, kjer so pogosto dodajali svoja mnenja o vzrokih za tolikšno število detomorov. Slovenski narod je ob porotnem zasedanju konec maja 1910, na katerem so obravnavali kar tri detomore zapisal: *“Detomori se nekam čudno množe, pri vsakem porotnem zasedanju imamo par žalostnih slučajev.*

¹⁰² Danes bi temu rekli iz želje “po načrtovanju družine” oziroma le zato, ker ni želela dodatnega otroka.

¹⁰³ Slovenski narod 44 (1910), št. 412, 22.XI., str. 2

Vzroki so seveda prav različni, korenino pa imajo pač vsi eno: nezakonska mati velja pri nas kot nekaj zaničljivega in nezakonski otrok velja vedno kot sod pregrehe, postrani gledajo njega in njegovo mater, obema je za vse čase vtisnjen na čelo pečat sramote. Ni čuda, da je velikokrat obup in strah močnejši od materinskih čutil in da se nezakonska mati, ki ji je zapeljivec odšel po svetu bogve kam, skuša iznebiti neprijetnega bremena.”¹⁰⁵ Nekaj podobnega pa je pristavil tudi zelo nazornemu opisu detomora dvajsetletne Marije Mežnar:

“...šla je na stranišče, kjer je povila krepkega in zdravega dečka. Toda materine ljubezni ni čutila do otroka, kajti prijela ga je za noge, nesla na stranišče ter udarila z otroško glavo z veliko silo silo dvakrat ob zid, da je otroku zdrobila vso glavo. Nato je otroka vrgla pod čeber blizu smetišča, toda krvave lise na zidu so jo izdale...Kaj je vzrok detomoru se še ne ve, toda mnogokrat je za tako dejanje nezakonske matere, odločilno to, da se boji, da bodo s prstom za njo kazali, da se jo bo s prižnice javno imenovalo in da bo njen otrok, kot nezakonski povsod preziran in preganjan in da mu utegnejo dati ime kot npr. Januar ali podobno nenavadno ime, ki že samo izdaja madež nezakonskega rojstva. Ravnanje z nezakonskimi materami in otroci, bi se moralo pri nas za 99 % ublažiti, posebno na kmetih in število detomorov bi se zmanjšalo.”¹⁰⁶

Iz sodnih razprav o detomoru na slovenskem lahko ugotovimo, kar se zrcali že iz črke zakona. Kazni so se namreč od primera do primera zelo razlikovale. V že omenjenem majskem porotnem zasedanju, so od treh detomorilk dve popolnoma oprostili krivde, medtem, ko je bila tretja obsojena na tri leta težke ječe, poostrene s postom vsak tretji mesec in to predvsem zato, ker je otrokov oče bil znan, čeprav ni bil poročen z obdolženko. Nesorazmernost kazni je verjetno začutil tudi dopisnik Slovenca, le da je njega motilo število oprostitev, saj bi sicer ob pravkar obravnavanih primerih ne zapisal: *“Opažamo, da se razširja med ljudstvom napačni pojem, da se vse detomorilke morajo oprostiti. V dobi varstva otroka je zelo žalostno, da se to napačno mnenje širi. Mlado, nežno dete, brez moči, zasluži še bolj, da ga čuva družba, kakor pa odrasel človek, ki se lahko brani sam ...”¹⁰⁷*

Obrekovanje

Žalitve in obrekovanja so prav tako sodila med najbolj tipične ženske prekrške. Delež žensk je v primerjavi z moškimi tukaj najvišji in presega 20 %. Tudi tukaj je najpogosteje priložnost naredila grešnika, kar pomeni, da je do žalitev običajno prihajalo na javnih prostorih. Vzrok je bil lahko prepir ali kot priča naslednja notica, pretirana količina alkohola. Do žalitev je

¹⁰⁴ Primerjaj članek M. Milenkovič, Odklonsko vedenje žensk in ženske kot žrtve v nekaterih delih slovenskih pisateljev. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 43(1992), št. 3, str. 259 – 269 ali razpravo Zmaga Kumar, Balada o nevesti detomorilki, Ljubljana 1963

¹⁰⁵ Slovenski narod 44 (1910), št. 121, 1.VI., str. 3

¹⁰⁶ Slovenski narod 44 (1910), št. 424, 29.XI., str. 2

¹⁰⁷ Slovenec (1910), št. 121, 1.VI., str. 3

lahko prihalo v prisotnosti ali odsotnosti klevetanega, ključna sestavina obtožbe pa so bile priče. Značilnost teh prekrškov je tudi to, da so dobili svoj končni epilog pogosto v časopisju, kjer so morale obdolženke v zameno za odstop od tožbe, preklicati govorice in se zaprositi za opravičilo. Tipična takšna izjava je ponavadi izgledala takole:

Podpisana preklicujem vse obdolžitve, ki sem jih izrekla v jezi in nekoliko v "ročicah" proti gospici Mici Tomc, gostilničarki v streliških ulicah ter jih obžalujem in preklicujem, ker ne vem nič slabega o njej.

Ljubljana 23. maja 1905

Dori pl. Milost

Mnogo bolj konkretno vsebino je imela tožba neke ljubljanske dekle in "Marijine device", ki je tožila gospodinjo, da je širila govorice "zaradi katerih se ji je razdrla zaroka tik pred poroko". Vendar tudi na sodišču ni imela sreče, saj je zaradi pikantnih podrobnosti, ki so prišle na dan tožbo umaknila.¹⁰⁸ Zaradi širjenja govoric, da trgovec Josip Jebačin grdo ravna s svojo ženo, se je pred sodniki se je znašla tudi ljubljanska branjevka Katarina Držaj. Slovenski narod poroča, da je "gospod Jebačin hotel, da se enkrat za vselej zavežejo hudobni jeziki, ki mu kradejo čast" in da je le zato tožil branjevko. Ta je na sodni razpravi svoje dejanje obžalovala in se zanj opravičila zato je sodnik oprostil.¹⁰⁹ Čeprav je izgledalo, da se je zgodba z branjevko, ki "ima precej dolg jezik" za časnike že zaključila, je lahko pozoren bralec Slovenskega naroda že dan pozneje v oglasnem delu časnika prebral:

Izjava

Podpisna izjavljam, da je gola resnica, da je moj soprog Josip Jebačin, trgovec v Ljubljani, v istini z menoj surovo postopal in da je tako njegovo postopanje tudi edino krivo moje sedanje nesreče.

Minka Jebačin

**Dve ljubljanski klepetulji
(Osa 1. XII. 1906)**

¹⁰⁸ Slovenski narod 38 (1905), št. 43, 22.II., str. 3

¹⁰⁹ Slovenski narod 38 (1905), št. 92, 21.IV., str. 3

Sodne razprave pri žalitvah pogosto niso prinesle umiritve časti in zadoščenja. Najdemo lahko celo primer, kadar sta se tožnik in obdolženec spet sprla preden sta sploh zapustila sodno dvorano. Očitno zadovoljna nad izidom sodbe, je namreč "jezična" Marija Urh po oprostilni sodbi rekla tožitelju, "*Prašič ti ne smem reči, svinja pa ti lahko rečem.*" In že teden dni pozneje, 21. decembra je bila obsojena na 6 dni zapora.

Ženske so prišle v navzkriž z zakonom in bile storilke še mnogih drugih dejanj, ki jih tukaj ne opisujem. Pogosti so bili zlasti delikti spolne narave. Ker je problem tajne prostitucije v Ljubljani že predstavljen,¹¹⁰ se primerov povezanih s prostitucijo nisem dotikal.

Naslednja faza obravnave kaznivega dejanja je bila:

ARETACIJA:

Priprtje osumljenk je bilo najbolj na udaru javnosti. Če se je obdolženka aretaciji upirala in je prišlo, do razgrajanja, so časopisi koj poročali, kako so *ljudje kar drli skupaj*. Ponavadi se resda niso vmešavali v postopek¹¹¹, vendar so kljub temu na imeli pogosto zelo negativen odnos do "kifeljcev", kakor so posmehljivo imenovali može postave.¹¹² Da policija ni bila nič več priljubljena niti v medijih, dokazuje tudi komentar poročevalca Slovenskega naroda ob sojenju nekemu ljubljanskemu policaju. "*Ta slučaj javno demonstrira večkratno nekorektno postopanje policistov. Zadnji čas je, da se te "može postave" enkrat za vselej pouči, da so civilisti tudi ljudje, ne pa samo oni, ki so v uniformi*"¹¹³. O ne ravno nežnem ravnanju s šibkim spolom nam priča tudi primer neznane mlade francozinje, ki je pomladi leta 1901 na Dunaju iskala stanovanje. Pri tem jo je aretiral stražnik, jo na silo odvedel na stražnico ter ji pri tem strgal obleko in zakrivil, da je padla je v blato. Na policijski postaji so nesrečnico nasilno slekli in jo v veri, da je prostitutka, odpeljali pred zdravnika. Po protestu francoskega konzulata, ji je policijski ravnatelj resda ponudil 500 kron odškodnine, vendar si lahko predstavljamo, da to slabega mnenja o ravnanju dunajske policije ni popravilo.

Včasih so ljudje samoiniciativno vzeli oblast v svoje roke. O tem nam priča primer iz Poljan, kjer so prebivalci sami prijeli F.K. iz Šentvida, ker so mislili, da je v žensko preoblečen moški. Zadeva se je pojasnila šele po prihodu policaja, ki je zbranim zagotovil, "*da on pozna žensko in*

¹¹⁰ Bojan Cvelfar, "No, zdaj pa če imaš denar, daj ga sem, potem se pa hitro z menoj spolsko združi". Zgodovina za vse 1 (1994), št. 2, str. 11-29

¹¹¹ O nasprotnem priča primer aretacije nekekega berača, ker se je zavzel za beračico, ki jo je stražnik želel zapreti. Slovenski narod 44 (1910), št. 358, 24. X., str. 2

¹¹² Alenka Kačičnik, Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901 - 1914. Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 35 (1987), št. 3, str. 190-198

¹¹³ Slovenski narod 44(19110), št. 471, 27. XII., str. 2

da je policijsko dognano, da je res ženska in ne moški, dasiravno izgleda in ima glas kakor kakšen moški”.

PRIPOR

Po aretaciji so osumljenke oddali v pripor, kjer so morale, zaradi begosumnosti, morebitne ponovitve kaznivega dejanja ali suma vplivanja na preiskavo, obdolženke počakati na začetek obravnave pred preiskovalnim sodnikom. Pripor je praviloma trajal 24 ur.¹¹⁴ Na sojenje so v zaporu počakali le morilke in storilke kaznivih dejanj za katere je bila zagrožena kazen najmanj deset let. Kazenskopravdni red iz leta 1873 je določal “*jetniki naj bodo, če je le mogoče zaprti posamezno, če to ni mogoče naj sodišče poskrbi, da niso skupaj zaprte osebe različnega spola, storilci enega kaznivega dejanja, neizurjeni ali mladi storilci z izurjenimi ali odraslimi*”.¹¹⁵ Kljub temu je bila običajna praksa drugačna. O tem nam priča tudi primer 14 letne tatice in dobre znanke policije Amalije Oblak, saj so pri osebni preiskavi v njeni celici na Žabjaku našli 10 kron in brošo, ki jo je minuli dan ukradla sojetnici v priporu¹¹⁶, vendar njen primer še zdaleč ni bil osamljen.¹¹⁷ Zanimivo je tudi, da se je zakonodajalcu zdelo pomembno opozoriti, naj ne zapirajo skupaj ljudi različnega socialnega statusa “*... pri ... razdeljevanji preiskovalnih jetnikov [je] gledat na stopinjo njih omike in na to, katere vrste hudodelstva ali pregreškov so obdolženi*” iz česar lahko sklepamo, kako se je enakopravnost pred zakoni demonstrirala na krivih poteh.

O slabih razmerah v nekaterih priporih nam priča tudi primer sodnega sluga Mihaela Pack iz Ptuja, ki je bil zaradi spolnega nasilja nad ujetnicami obsojen na štiri mesece zapora. “*Dasi je Pack oženjen so mu vendar ugajale tudi mlade jetnice. Že lansko leto se je bil lotil v zaporu neke mlade kmetice, ki ga je pošteno oklofutala. Meseca oktobra pa se mu je dvakrat posrečil napad na bajtarjevo hčer, ki je bila takrat v preiskovalnem zaporu*”

SOJENJE:

Sodstvo je bilo vse do marčne revolucije združeno z okrajno upravo. V “revolucionarnih” spremembah so ga na nižjih stopnjah za kratek čas ločili od uprave z uvedbo okrajnih sodišč, vendar so ta spet združili leta 1851 z okrajno upravo v t.i. okrajnih uradih. Po obnovitvi ustavnosti leta 1860 sta bila uprava in sodstvo načelno ločena, posebna okrajna sodišča pa so začela delovati šele v letu 1867. Pristojna so bila za lažja kazniva dejanja in manjše premoženjske spore. Sodil je

---

¹¹⁴ § 179, Kazenskopravdnega reda z dne 23. maja 1873 je določal “*Preiskovalni sodnik mora v 24 urah zaslišati vsakega, ki je sodišču izročen ali po volji preiskovalnega sodnika priveden. Če to ni mogoče, sme biti obdolženec ta čas v priporu, vendar se mora takoj, ko je to mogoče zaslišati in to najpozneje v treh dneh. Po zaslišanju se obdolženec izpusti iz pripora ali pa se ga da v preiskovalni zapor*”...

¹¹⁵ § 184. kazenskopravdnega reda z dne 23. maja 1873

¹¹⁶ Slovenski narod 34(1901), št. 247, 26.X., str. 4

en sam poklicni sodnik. Ta sodišča so vodila tudi zemljiške knjige in nekatere nepravdne zadeve. Težje kazenske zadeve so bile na prvi stopnji v pristojnosti zbornih sodišč, to so bila okrožna in deželna sodišča. Do razpada Avstro-Ogrske je o težjih kazenskih zadevah odločala skupaj s poklicnimi sodniki 12 članska porota. Porotna sodišča so bila pristojna za 25 izrečno naštetih teže kaznivih dejanj in so delovala pri deželnih in okrožnih sodiščih. Porotniki so bili lahko samo moški, ki so jih po davčnem in izobrazbenem cenzusu predlagali okrajni glavarji, postavljale pa komisije sodnikov deželnega ali okrožnega sodišča same, brez kakršnih koli volitev. Porotna sodišča so zasedala vsake tri mesece, sestavljena pa so bila iz senata treh sodnikov in 12 porotnikov, ki so jih z žrebom in izločanjem pred razpravo izbrali iz večjega števila. Porotniki so imeli dolžnost odgovoriti na točno formulirana vprašanja in so glasovali tako, da je obveljal odgovor, ki sta ga dali vsaj dve tretjini porote. Na podlagi teh odgovorov je senat izvedel pravno oceno in izrekel sodbo.¹¹⁸ Na drugi stopnji so sodila prizivna ali apelacijska sodišča. Za slovensko ozemlje sta bili pristojni apelacijski sodišči s sedežem v Trstu in Gradcu. Najvišja instanca je bilo vrhovno sodišče na Dunaju.¹¹⁹

V obravnavanem obdobju je veljal kazenski zakonik iz leta 1852, z nekaterimi spremembami iz leta 1872. Zakon seveda ni delal razlike med spoloma, kljub temu pa navaja kar nekaj dejanj, ki so navezana le na enega od spolov. Prvi tak primer lahko najdemo v 96. in 97. členu kazenskega zakonika, ki pravi:

“Če kdo žensko zoper nje voljo po sili ali z zvijačami odpelje, namen bodi obrnjen na ženitev ali nečistost; ali kako omoženo žensko, če tudi ona privoli, zakonskemu možu ... z zvijačami ali siloma odpelje, naj se je namen tega početja dosegel ali ne [je kazen] če oseba ni privolila ali štirinajstega leta spolnila... težka ječa od petih do desetih let. Ako je pa bila odpeljana oseba že vsaj štirinajst stara in je privolila, naj se nalaga težka ječa od šestih mesecev do enega leta.”

Druga takšna omemba je v poglavju *O posilni nečistosti, oskrumbi in družih velikih nesramnostih*, kjer navaja *posiljenje ženske*. V § 125. je namreč zapisano: *“Kdor ženski nevarno preti, res silo dela ali njene počutke zvito omami, tako, da se mu zoperstavit ne more, in se ž njo v takem stanu zunaj zakona telesno združi, stori hudodelstvo posilne nečistosti”*. Iz tega sledi, da v zakonu, ni moglo priti do posilstva ter da neuspešen poskus posilstva sploh ni bil kazniv. Nadalje je § 127. prepovedoval spolne odnose z žensko, ki se ne more braniti ali je bila mlajša od štirinajst let, vendar je pri mladoletnikih kazniv vsak poskus spolne zlorabe ne glede na spol. Že obravnavani detomor je tudi edino kaznivo dejanje za katero so bile lahko kaznovane le osebe

¹¹⁷ Zelo podoben je bil istega leta tudi primer Marije Hudež, ki je bila aretirana takoj po prihodu iz zapora. Ugotovili so namreč, da je tik pred odpustom iz ječe, “v veri da jih bolj potrebuje,” sojetnici ukradla 2 kroni in 40 vinarjev. Slovenski narod 34 (1901), št. 176, 3.VIII., str. 4

¹¹⁸ Sergij Vifan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1996, str. 521

¹¹⁹ Vladimir Simčič, *Sodišče*. Enciklopedija slovenije 12, Ljubljana 1998, str. 134 - 135

ženskega spola. Ženske se tudi eksplicitno omenjajo v 144. §, ki govori o *pregnanju telesnega ploda ali spočetka*:

“Ženska, katera nalašč kakršno bodi dejanje započne, po katerem se njen telesni plod prežene, ali nje porod tako napravi, da otrok mrtev na svet pride, postane hudodelstva kriva”.

Časopisno poročanje iz sodne dvorane

Sojenja, še zlasti tista proti hudim zločincem ali ženskam, so bila magnet za množice poslušalcev. O navdušenju za že omenjen proces na poljskem je Slovenec¹²⁰ takole povzel po krakowskih časnikih:

“Ob deveti uri zjutraj so pričeli razdeljevati vstopnice za ženske na galerijo k razpravi Borowske. Ves Kazimir (judovski del Krakova) ali pravzaprav vse prebivalke njegove so se že ob osmi uri zjutraj odpravile po vstopnice. Pred sodno palačo se je zbrala ogromna množica žensk, ki so se s silo prerivale do vrat sodišča, da bi prišle kolikor mogoče hitro v čakalnico. Množica je tako narastla, da je predsednik sodišča moral poklicati policijo, ki je naredila dolg špalir pred vhodom, skozi katerega so morale iti kandidatkinje za vstopnice za to senzacionalno razpravo. Na hodniku se je gibalo med raznobarnimi mozaiki ženskih oblek in ogromnih klobukov nekaj policijskih agentov, ki so morali na bolj uljuden način, kakor to delajo navadno sinovi vojnega boga, zadrževati valove ljudstva in vzdrževati red.” Pravi kaos pa je nastal, ko je začel predsednik sodišča deliti vstopnice: *“Začeli so se dogajati škandalozni prizori, na žensko, ki je dobila vstopnico, so se vrgle druge, kakor razjarjene levinje, ji iztrgale vstopnico, jo trgale, teple po zemlji. Med dvema ženskama je prišlo do pravcatega pretepa. Strgale so si klobuke z glave, razvihavale lase. Slednjič je morala posredovati policija. Ko pa je število vstopnic pričelo pohajati v rokah predsednika, so se ženske vrgle nanj, tako da je moral v lastno obrambo poklicati na pomoč policijo.”*

Pri nas resda ni bilo tako znamenitih procesov, vendar poročila o *nabito polnih dvorinah*, ki so spremljala sojenja pozno v noč niso nobena posebnost. Ob znani *logaški zastrupljevalni aferi* so že tri dni pred sojenjem časopisi obvestili javnost: *“Sodišče je iz policijskih in zdravstvenih (!) razlogov odredilo, da se število poslušalcev omeji na primerno število. Vstop v sodno dvorano je dovoljen samo proti vstopnici, katero bo za vsaki dan posebej med pol deveto in deveto uro dopoldne izročala pisarna predsedništva deželnega sodišča. Vstop občinstva na galerijo je prepovedan.”*¹²¹ V poročilih s sojenja so novinarji podrobno opisovali tudi razmere pred dvorano in v njej. *“Naval k današnji porotni razpravi proti Hladniku in njegovi ženi je naravnost velikanski. Ljudje so danes hodili po vstopnice, a sluga Hubscher je rekel, da so že vse vstopnice*

---

¹²⁰ Slovenec 15. I., str. 8

¹²¹ Slovenec 27. VIII., str. 5

oddane. Izdanih je bilo 150 vstopnic. ... Ko pripeljejo Hladnikovo v tisto celico, kjer čakajo obtoženci, je nesrečnica milo plakala.”¹²² Potek razprave si lahko predstavljamo že iz samih mednaslovov v članku: *Gospa Hamerlitz plače, Česa sta obtožena Hladnik in Hladnikova, Zaslišanje prič*. Zaradi velikega zanimanja javnosti so s sojenja poročali na prvih straneh, dolžina člankov se je spreminjala, drugi dan sojenja je poročilo obsegalo celo štiri stolpce. Poročevalcu tudi ni ušlo, da “večino avditorija tvorijo seveda ženske, ki se posebno zanimajo za obtoženko, pa tudi za obtoženca”. Ob nekem drugem procesu je časnik takole opisal vzdušje v dvorani: “Ljubljansko občinstvo sledi v dvorani zelo resno razpravam. Predsednik vzgaja in občinstvo uboga kolikor more. Ženski svet prevladuje v avditoriju. Smeh ... je predsednik upravičeno strogo ukoril tako kot še ni bil ukorjen noben smeh v ljubljanski porotni dvorani, hihitanje ni bilo umestno in primerno ob taki žalostigri, kot je Rejčeva.”¹²³ V primerih, ko so na procesu govorili o zadevah povezanih s spolnostjo, so izključili javnost, vendar so kljub temu novinarji lahko ostali v dvorani, seveda pa je moralo biti njihovo poročilo primerno vsebini razprave. Ženske so bile najzvestejše spremljevalke sodnih procesov predvsem zato, ker so ponavadi živele dokaj “pusto” življenje, omejeno na trače iz bližnje soseske ali novice iz tržnice. Sodišče pa jim je dalo možnost, da spoznajo in sočustvujejo z junaki iz pravih življenjskih dram, ki so se sicer odvijale med zidovi štirih sten. (če bi živele danes, bi verjetno z enakim navdušenjem gledale neskončne televizijske nadaljevanke). Vendar so bili tako odmevni procesi na slovenskem zelo redki. V letu 1910, na primer le štirje. V ostalih primerih je šlo za bolj ali manj zanimiva dejanja, ki so si bila pogosto celo zelo podobna med seboj. Tako se je celo novinar Slovenskega naroda naveličal iz dneva v dan pisati zmeraj ista stereotipna poročila, o zmeraj enakih preškkih in kaznivih dejanjih. V želji, da bi popestril puščobno enoličnost vsakdana je v jutranji izdaji časnika objavil naslednje poročilo: “Vkljub izdatnemu deževju zadnjih dni, je vendar vladala včeraj v razpravni dvorani okrajnega sodišča velika suša. Seveda, ne rečem, da je delo počivalo, da je šel morda sodnik na izlet, ali pa da je zbolelo državno pravdnništvo – to ne. Vse je brez napake funkcioniralo. Prihajale in odhajale so jezične ženske, reševala se je čast, celile so lahke telesne poškodbe – ampak vse je bilo tako silno pusto in dolgočasno, kakor že dolgo ne. Čemu bi s temi vsakdanjimi in nezanimivimi storijami nadlegovali cenjene bralce. Zato pustimo včerajšnji neplodni dan in posezimo bolj nazaj...”¹²⁴ nato pa je, hoteč parafrazirati vso nepomembnost tukajšnjih vsakdanjih sodnih razprav, zelo dolgovezno opisal žalostno življenje petelina iz ljubljanske okolice, ki je s svojo smrtjo (pri obisku sosedovega vrta ga je gospodinja ubila z bukovim polenom), dal povod sodni razpravi pred ljubljanskimi sodniki. Vzroke za tako pogosto medsebojno tožarjenje pred sodniki lahko verjetno iščemo tudi v nezavednem pomanjkanju najvišje avtoritete, ki je v

¹²² Slovenec 30. VIII, str. 2

¹²³ Slovenec 3. VI. 1910, str. 2

preteklosti večino takšnih sporov razrešila znotraj same družinske ali stanovanjske celice. Odkar pa je država prevzela nadzor nad vsemi porami človekovega življenja, prevzemajo to avtoriteto njeni *od drugod postavljeni* uradniki. Udeleženci pa jih ravno zaradi njihove *ne domačijskosti* uporabljajo kot vrhovnega arbitra, ki jim prinaša pravico.

OBSODBA:

Časopisje je včasih javno podvomilo v pravičnost sodnega sistema in opozarjalo na problem enakosti pred zakoni. Poleti leta 1905 je Slovenski narod protestno objavil javno vprašanje na naslov grofa Gleisenpacha in državnega pravdnika Nemaniča v Mariboru:

*“Kadarkoli se je otrok kake viničarke, ki je morala vsakdanja svoja opravila urejati, ponesrečil, postopalo se je ... z vso postavno strogostjo proti njej. Ko pa se je preteklo zimo ge. doktor Neubergerjevi v njeni prisotnosti otrok užgal in vsled opeklin umrl, ni bilo ne preiskave ne obsodbe...nam se le dozdeva, da imata Grof Gleispach in Nemanič stroge postave le za ubogo viničarko, za ljubljene svoje germanizatorje pa – ad acta - dejanje”*¹²⁵

Razprava o neenkopravnem obravnavanju prebivalcev slovenske in Nemške narodnosti vpred sodniki se je spet vzbudila ob aferi umor na Begunjščici.¹²⁶ Le da tokrat tarča puščic niso bili cerkveni dostojanstveniki ampak Nemci na Kranjskem. Poročevalec v Slovenskem narodu¹²⁷ je zapisal tole: *“Če zamažeš ali odstraniš kak nemški napis, ki ni vreden niti počenega groša, ali če zamahneš ob kaki demonstraciji z roko proti kazini, si zakrivil hudodelstvo in te takoj zašijejo v 8-10 mesečno težko ječo, če pa ubiješ človeka, si kriv samo pregreška in sodišče te obsodi kvečjemu na šest mesečni zapor, a ne v težko ječo. Pri bogu, tako justico naj razume vrag, mi je ne.”*

V podobno kategorijo bi lahko uvrstil tudi časopisno notico, ki bi jo kljub socialni noti težko izvzel iz konteksta medsebojnih ideoloških obračunavanj. V Slovenskem narodu iz leta 1901 poročevalec opozarja na strogo kazen sodišča v Opavi, ker je neko 14 letno beračico, ki je zaradi lakote napadla nekega otroka in mu vzela pecivo obsodilo na 3 leta težke ječe, medtem ko je taisto sodišče nekega kanonika, ki si je 11 let prisvajal denar iz neke hranilnice in jo oškodoval za 250.000 kron obsodilo le na 8 mesecev zapora.¹²⁸

Kljub sporni vlogi medijev v oblikovanju javnega mnenja, niso bili mediji edini zavajalci javnosti. Mnogi obtoženci, še posebej pa obtoženke so namreč dobro vedele, da bo odločitev sodišča precej ovisna od vtisa, ki ga bodo napravili na porotnike. Problematičnosti takšnih odločitev so se zavedali že sodobniki, o tem nam priča poročilo s sojenja na porotnem sodišču v

¹²⁴ Slovenski narod 44 (1910), št. 331, 10. X., str. 2-3

¹²⁵ Slovenski narod 39 (1905), št. 154, 8.VII., str. 5

¹²⁶ Afera, ki je imela izrazito nacionalno konotacijo je nastala, ko je v gozdu grofa ....., njegov oskrbnik Eisenpass ustrelil, slovenskega fanta, nato pa bil zaradi pomanjkanja dokazov oproščen krivde.

¹²⁷ Slovenski narod 4 (1910), št. 72, 1.IV. str. 2

Parizu. Slovenski narod je javno podvomil v pravičnost oprostitev slikarke Amelje Rigaud, ki je zelo spretno ponarejala bankovce ter je odkrito zapisal: "*Rigaud je lepa, mlada in joka – krasno, Zato so jo ginjeni porotniki galantno oprostili.*"¹²⁹ Slovenski narod je poročal, da se je odločitev porotnega sodišča zdela sporna tudi nekemu parižanu Edmondu Lafontu. Nekdanja ljubimka ga je julija 1904 polila z vitrolom, "*porotniki so jo seveda popolnoma oprostili*" ker se mu je odločitev sodišča zdela krivična je aprila 1905 vzel pravico v svoje roke in ljubimko napadel z nožem.¹³⁰

Med objektivnejše olajševalne okoliščine so navadno šteli težke socialne razmere. V časopisju sem zasledil več primerov žensk, ki so umorile moža, a bile kljub temu oproščene, ker se je pogosto šele na sodišču izvedelo, o vseh slabih lastnostih pokojnika, ki je dokler je bil živ, ustraševal celo družino. Kljub temu je primer Avguste Piva, ki je ubila moža potem, ko jo je pretepal 20 let izjemen. Poročevalec iz sodne dvorane je namreč zapisal, da jo je zagovarjal celo državni pravdnik. Porotniki so jo po petminutnem posvetu soglasno oprostili in ko jo je njen odvetnik peljal k državnemu pravdniku, da se mu zahvali, jo je ta celo poljubil na čelo.

KAZEN:

Najpogostejša kazen, za razne vrste kaznivih dejanj je bila odvzem prostosti. V primerih, kadar je bila ta zelo kratka (24 ali 48 ur), so obsojenke dobile možnost, da namesto zaporne poravnajo denarno kazen. Pri tem je veljalo nepisano pravilo, da je en dan zavora odtehtal za 10 kron. Vendar ječarji po trgih in mestih na slovenskem niso bili brez dela. V nasprotnem primeru bi *ljubljski Slovenec* avgusta leta 1910 zagotovo ne poročal o *redkem slučaju* iz Lenarta v Slovenskih goricah, kjer "*že peti dan visi bela zastava v znamenje, da se v tamkajšnjih zaporih ne nahaja nikak kaznjenec. To je za veliki sodni okraj čisto izvanredni slučaj. Zadnikrat je bela zastava visela 18. avgusta 1908.*"¹³¹ Čeprav je bila zaporna kazen v začetku 20 stoletja nekaj povsem vsakdanjega, je dejansko postala najpogostejši način kaznovanja šele v 19. stoletju¹³². Poznali so jo resda že v antiki, vendar se šele konec srednjega veka uveljavi širom Evrope, predvsem kot nadomestilo za smrtno kazen. Kljub temu je bila zelo redka in večidel namenjena le plemstvu in duhovščini oziroma pripadnikom t.i. "priveligiranih slojev". Uvajanje zaporne kazni na naših tleh ponavadi povezujemo z naredbo Ferdinanda III, iz leta 1656, po kateri se uvaja kazen zavora s postom ali brez njega. Na Dunaju je bil leta 1670 zgrajen celo zavod, imenovan "*Zuchthaus*", v katerega so zapirali berače in potepuhe, da so v njem delali. Do leta 1723 so vanj zapirali tudi obsojenke kaznivih dejanj, potem pa so zanje začeli graditi posebne zavode za prestajanje kazni oziroma za odvzem prostosti. Leta 1723 je bil v Innsbrucku zgrajen prvi kazenski

¹²⁸ Slovenski narod 34 (1901), št. 195, 27.VIII., str. 5

¹²⁹ Galantni porotniki. Slovenski narod 34 (1901), št. 123, 31.V., str. 3

¹³⁰ Slovenski narod 34 (1910), št. 92, 21. IV., str. 3

¹³¹ Slovenec 5. VIII. 1910, str. 4

¹³² M. Foucault, Kaznovanje in nadzorovanje, Ljubljana 1984, str. 229

zavod za obsojene storilce kaznivih dejanj, nato pa še v Linzu leta 1728 in v Gradcu leta 1735. Celovec in Ljubljana sta hkrati dobila prvi zavod za kaznjence leta 1754.¹³³ O razmerah v zaporih nam pove tudi podatek, da so v graških ječah, ki so opravljale funkcijo “težke ječe” za velik del avstrijske monarhije, “na prikovanje obsojeni” vzdržali največ štiri leta. Podoben strah zbujajoč sloves so imele tudi ječe v gradu Spielberg pri Brnu na Moravskem.

V Ljubljani so bili že od leta 1484 preiskovalni zapori na Tranči, nekaj jih je bilo na gradu, dolžnike, pa so zapirali kar na magistratu. V letu 1754 so ustanovili na Žabjaku kaznilnico, prisilno delavnico in predilnico. Ker ni bil jasno urejen način njenega financiranja in so za jetnike večidel skrbeli le z darovi (milodari), je ustanova okoli leta 1760 propadla. Namesto nje so leta 1781, prav tako na Žabjaku, uredili kaznilnico in prisilno delavnico, za katero je Jožef II. Menil, da se v njej jetnikom godi predobro.¹³⁴ Ljubljanski grad so preuredili v ječe leta 1815, v njem pa so bili zaprti tudi mnogi “karbonarji” iz Italije. Po letu 1865 so prevzeli vodstvo kazenskih zavodov višji državni pravdniki (tožilci), ki so poskrbeli za izboljšanje razmer v zaporih. Leta 1889 je bila zgrajena nova sodobno urejeno mariborska kaznilnica. Po potresu leta 1895, pa začno opuščati zapore na ljubljanskem gradu in na Žabjaku, ker so hkrati z novo sodno palačo na slovenskem trgu zgradili tudi nove sodne zapore. Ti zapori, ki so sprejeli okoli 350 zapornikov, so bili preiskovalni in sodni zapori za krajše zaporne kazni, prve zapornike pa so sprejeli avgusta 1902.¹³⁵ V začetku dvajsetega stoletja sta bili na območju višjega deželnega sodišča v Gradcu dve moški kaznilnici (Gradec in Maribor) in ženska kaznilnica v Begunjah. Na področju Trsta pa sta bili moški kaznilnici v Gradišču ob Soči in v Kopru. Mnogo moških obsojencev, zlasti s Kranjske, je zaporno kazen prestajalo tudi v Stari Gradiški. V skladu z miselnostjo, da mora postopačem in brezdelnežem

Obsojenke med prestajanjem kazni

(Vir: A.L. Shapiro, *Breakig the codes*)

¹³³ Franci Brinc, Nekatere značilnosti izvrševanja kazni odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji : doktorska disertacija. Ljubljana 1979, str. 149

¹³⁴ Franci Brinc, Kazenski zavodi. Enciklopedija Slovenije 5, Ljubljana 1991, str. 38

¹³⁵ Damjan Guštin, Sodni zapori. Enciklopedija Slovenije, Ljubljana 1998, str. 140

delo poiskati družba so na Kranjskem leta 1834 začeli snovati prisilno delavnico, ki pa je bila (delno z zasebnimi sredstvi) dograjena šele leta 1847 in je služila vse do prve svetovne vojne.¹³⁶

Prvi enotni avstrijski kazenski zakonik *Constitutio Criminalis Theresiana* iz leta 1768, je uvedel tri vrste kazni odvzema prostosti in sicer zapor, oddaja v zavod za delo in dosmrtno ječo. Kazenski zakon iz leta 1803 je določil kot kazni temnico, navadni in strogi zapor, podobno razdelitev pa je ohranil tudi kazenski zakon iz leta 1852. Za izvrševanje kazni odvzema prostosti, se je na področji avstrijskih dežel dvojne monarhije uporabljal “*Zakon o zvršanji kaznij na prostosti v samotnem zaporu in o komisijah za izvrševanje kazni, katere se postavijo*” z dne 1. Aprila 1872. Poleg tega so se uporabljale določbe kazenskopravnega reda z dne 23. maja 1873 in “*Propis v izvršitev kazenskopravnega reda*” z dne 23. maja 1873. V teh predpisih so bila zajeta osnovna načela in določbe o izvrševanju kazni odvzema prostosti (npr. odložitev začetka kazni, krajevna pristojnost sodišč za izvršitev kazni, ravnanje z jetniki, njihove pravice glede obleke, posteljnine, prehrane in drugih stvari). Kazenski zakon iz leta 1852 (z dopolnitvami iz 1872) je sprejel takrat v Evropi še malo uporabljeni **celični sistem izvrševanja kazni** odvzema prostosti. Z zakonom iz leta 1872 je bilo določeno, da naj obsojenec prvi del kazni (najmanj 8 mesecev, največ pa tri leta) prestaja v “*samotnem zaporu*”, nato pa se premesti v skupni zapor. Stvarne razmere so bile seveda nekoliko drugačne, saj večina kaznilnic sploh ni bila prilagojena takšnemu načinu izvajanja kazni. V seznam kaznilnic, kjer je bil uveden sistem “*posameznega zapora*” se je leta 1889 vključila mariborska kaznilnica, od jetnišnic pa je bila med te uvrščena samo jetnišnica v Ljubljani. Ženska kaznilnica v Begunjah pogojev za izvajanje sistema individualnih celic ni izpolnjevala. Če upoštevamo že omenjeno navodilo kazenskopravnega reda o tem naj ne zapirajo skupaj ljudi različnega socialnega statusa, si lahko predstavljamo, da se je izvajal nek protekcionizem, saj so lahko le nekateri sloji prebivalstva prestajali kazen v samoti.¹³⁷ Pri izvrševanju kazni, je Avstrijski kazenskopravni red upošteval razliko med spoloma le v tem, da je kot enega izmed odločilnih razlogov izvršitve sodbe upošteval tudi nosečnost.¹³⁸

Ženska kaznilnica Begunje

Kakor sodstvo, tako tudi izvajanje zaporne kazni ni sodilo v deželno upravo. Edina deželna “varstvena” institucija je bila prisilna delavnica v Ljubljani. Večina obsojencev na težje kazni je zaporno kazen prestajalo v Stari gradiški ali mariborski oziroma tržaški kaznilnici. Edina državna ustanova za prestajanje kazni odvzema svobode je bila ženska kaznilnica na Begunjah. Nastala je leta 1875, ko je avstrijska juridična uprava s kupno pogodbo pridobila graščino Katzenstein in jo s prizidavo posebnega trakta preuredila v žensko kaznilnico. V njej so bile

¹³⁶ Franci Brinc, Kazenski zavodi... str. 38

¹³⁷ Franci Brinc, Nekateri značilnosti izvrševanja kazni... str. 150-151

¹³⁸ Avstrijski kazenskopravni red z dne 23. maja 1873 ..., § 398

zaprte jetnice iz cele Avstrije. Begunjsko kaznilnico je vzela v zakup Družba usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega in jo upravljala vse do 1. maja 1941. V kaznilnici je bilo prostora za 300 obsojenk (za kriminalna dejanja) in mladoletnih poboljševank. Kazensko osebje se je sestavljalo 35 redovnic. Kaznilnica je imela svojo lekarno, šolo za ročna dela, šivalnice, "ekonomijo" z obsežno živinorejo, zelenjadarstvo s toplimi gredami in cvetličnjaki, poljedelstvo, sadjarstvo in čebelarstvo.¹³⁹ Red je dobil za vsako kaznjenko posebno denarno odškodnino. Dnevna "povprečnina" za obsojenko bi naj pred prvo svetovno vojno znašala toliko, da so zanjo lahko kupili štiri kilograme moke, en kilogram mesa in en meter blaga za obleko.¹⁴⁰ Ker so večino hrane pridelali sami in ker število kaznjenk ni nikoli padlo pod 200, je prinašalo upravljanje zapora

Dvorišče ženske kaznilnice v Begunjah po drugi svetovni vojni
(Vir: A. Vodeb, *Žena v sedanji družbi*)

sestram precej dobička.¹⁴¹

Ko je obsojenka prišla v kaznilnico je bila najprej natanko preiskana, očiščena in po potrebi tudi okopana ter oblečena v oblačilo kazenskega zavoda.¹⁴² Oblačilo, ki ga je imela oblečenega ob prihodu se je ocenilo in če se je splačalo, so ga očistili in shranili skupaj z vsemi

¹³⁹ France Filipič, ženska kaznilnica v Begunjah. Enciklopedija Slovenije 5, Ljubljana 1991, str. 35

¹⁴⁰ Cirila Kodrič, Višjemu državnemu pravdnistvu v Ljubljani (6.X. 1920). ARS, Višje državno pravdnistvo, fasc. Begunje 1921

¹⁴¹ Tega so se zavedli šele po propadu avstrijske monarhije, ko je v začetku dvajsetih let Kongregacija sester sv. Vincenca Pavelskega skušala skleniti s kraljevino SHS novo koncesijsko pogodbo. Sestra Cirila Kodrič se je v apelu na višje državno pravdnistvo v Ljubljani 6. oktobra 1920 pritožila zaradi vse večje draginje in ker se je število kaznjenk in deklet v prisilni delavnici zmanjšalo (z okoli 200 pred 1. svetovno vojno) na vsega 78. Kljub temu je kaznilniški nadzornik ugotavljal, da stane begunjska kaznilnica državo na pripornico šestkrat več kot kaznilnica v Mariboru ter da se kongregaciji ne godi tako slabo, saj ima zastojno delavno silo, ob tem pa še večino svojih pridelkov prodajo na Bled, kjer imajo precej višjo vrednost, kot v Ljubljani, kjer jim zanjo obračunavajo vrednost. Hkrati navaja, da si je kongregacija v času odkar upravlja kaznilnico pridobila inventar v vrednosti milijon kron. Poročilo t.č. predstojnika računskega oddelka podano vsled naloga višjega državnega pravdnistva v Ljubljani od dne 17. 10. 1920. ARS, Višje državno pravdnistvo, fasc. Begunje 1921

¹⁴² O razmerah v zaporu smo poučeni iz Dienst - Ordnung für die k.k. Weiber-Strafanstalt in Vigaun iz leta 1876, za primerjavo pa sem uporabljal tudi poznejši Službeni red za žensko kaznilnico v Begunjah (iz 18. 9. 1923) in Hišni red za žensko prisilno delavnico v Begunjah.

njenimi predmeti. Po prihodu so bile novinke za največ osem dni zaprte v t.i. "individualno sprejemno celico". V štiriindvajsetih urah sta jo obiskala učiteljica in duhovnik, ob priložnosti pa tudi zdravnik. Po dodelitvi v skupne kazenske prostore so jih kaznjenke v tri skupine. Prvič obsojene in mladoletnice so spadale v skupino C, povratnice so sestavljale drugo skupino, v skupino A pa so prišle hudodelke iz navade in posebno "nравstveno pokvarjene" obsojenke. S pridnostjo in lepim vedenjem so kaznjenke lahko napredovale iz nižjega v višji razred. Zelo podoben način delitve je bil uveljavljen tudi pri obsojenkah v prisilno delavnico. Nasploh je bil zaporniški sistem za ene in druge zelo podoben. Malenkostne razlike so obstojale le v oblačilih (barva rute) in v tem, da so se kaznjenke ob vsakodnevnih zaposlitvah morale tudi izobraževati. Nepismene so se učile pisanja ali branja, ostale pa raznih *predmetov ljudske izobrazbe*. Šolsko leto se je začelo s koledarskim letom, na koncu pa so opravljale pred komisijo sester poseben izpit, ki jim je omogočal izobraževanje na višji stopnji, ali ob lepem vedenju, ob odhodu iz zapora celo spričevalo o izučenih znanjih. Obsojenke v prisilnih delavnicah praviloma niso imele pravice, do plačila za delo, vendar jim je smela kaznilnica *zapisovati delavske premije* z namenom, da bi jih vzpodbudila k pridnosti in jim "dvigala veselje do dela. Da so bile te vsote res le simbolične, se lahko prepričamo iz poročila predstojnika računskega oddelka. Ta je v poročilu višjemu državnemu pravdnistvu v Ljubljani (resda leta 1920) navedel primer kaznjenke prvega disciplinskega razreda Marije Smrekovec, ki si je s svojim petnajstletnim delom (!) prislužila le 430 kron in 5 vinarjev, ob njej pa je navedel še nekaj primerov obsojenk, ki so zaluzile med eno in dvema kronama mesečno ter dodal, da sicer navadni poljski delavci zahtevajo od 20 – 30 kron dnevno.¹⁴³

Vsaka kaznjenka je v zaporu dobila hrano, perilo in obutev. Obleka je bila za vse enaka, vsebovala pa je eno srajco, eno spodnje krilo, jopo iz suknja za hladni del leta ali površne obleke iz temnega platna ali volnenega blaga za topli zimski čas leta. Nadalje predpasnik, vratni robec, naglavni robec (ruto) za podnevi, posebno avbo za ponoči, par volnenih nogavic in par usnjenih čevljev. Vsaka je imela tudi svojo brisačo, glavnik in robec. Perilo se je praviloma menjevalo vsak teden, posteljnina vsak mesec, obleka in obutev pa po potrebi. Lep primer individualne podrejenosti inštituciji se zrcali v osebni higjeni. Resda je hišni red dovoljeval, da so si roke in obraz umivale (odvisno od dejavnosti) večkrat na dan, vendar so se lahko kopale le na odredbo zdravnika ali sestre prednice. Prav pa je tudi edina smela odločati, kdaj se pojavi potreba, da si naj kaznjenke umijejo noge.

Zanimivo je tudi pogledati na tamkajšni jedilnik, ki je predvideval različno hrano za vsak dan v mesecu, vendar lahko ugotovimo, da se je dejansko nekoliko spreminjal le tedenski jedilnik:

---

¹⁴³ Poročilo t.č. predstojnika računskega oddelka podano vsled naloga višjega državnega pravdnistva v Ljubljani od dne 17. 10. 1920. ARS, Višje državno pravdnistvo, fasc. Begunje 1921

N E D E L J A	zajtrk:	Prežganka
	kosilo:	goveja juha z rižem in mesom meso, krompirjeva solata / kislo zelje / sladka repa
	večerja	zdrobova juha
P O N E D E L J E K	zajtrk:	Prežganka
	kosilo:	krompirjeva / fižolova juha prežgan fižol / ričet / prežgan krompir
	večerja	močnata juha
T O R E K	zajtrk:	Prežganka
	kosilo:	zdrobova / ječmenova / mlečna juha cmoki s kislo repo / koruzni žganci s kislo repo / cmoki s kislim zeljem / koruzni žganci
	večerja	močnik / kaša / ječmenova juha
S R E D A	zajtrk:	Prežganka
	kosilo:	grahova / fižolova juha / močnik mineštra / mlečni riž / zabeljen krompir / krompirjeva solata
	večerja	koruzni zdrob / močnik / mlečna juha / kaša
Č E T R T E K	zajtrk:	Prežganka
	kosilo:	ješprenova juha / goveja juha z rižem / goveja juha z zdrobom goveje meso, sladko / kislo zelje / sladka repa
	večerja	mlečna juha / močnata juha / koruzni zdrob
P E T E K	zajtrk:	Prežganka
	kosilo:	močnata juha / koruzni zdrob fižolova solata / pražen fižol
	večerja	krompirjeva juha
S O B O T A	zajtrk:	Prežganka
	kosilo:	mlečna / grahova juha močnik / prežgan krompir / mineštra / ričet
	Večerja	kašna juha / močnik

Ob navedeni hrani je vsaka pripornica dobila dnevno še 560 gramov kruha ter 25 gramov soli. Na rojstni dan cesarja, za božič in na novega leta dan so dobile nedeljsko hrano. Poleti je kuhano zelje ali repo nadomestila solata, ohrovt, špinača, stročji fižol ali navadno zelje.

Kaznjenke so smele navezovati medsebojne stike le znotraj zaprte skupine. Lahko so pisala in prejemale pisma, vendar je vsebino vseh pisem prej pregledala za to zadolžena sestra. Obiski so bili dovoljeni znancem in sorodnikom, trajali so pol ure, obsojenka pa se je lahko z obiskovalcem pogovarjala le v navzočnosti ene od sester in v jeziku, ki ga je ta razumela.

Kakšna je bila učinkovitost takšnega načina kaznovanja je drugo vprašanje. V knjigi življenjepisov mladoletnih delikventov lahko preberemo skesano izpoved dvanajstletne Francke: *“In zdaj prosim, če mi odpustite. Hočem poštena biti in vesela, čisto srce imeti ... In od zdaj naprej bom šla vsako nedeljo k maši in rada bom hodila, In kradla več ne bom nič več, da ne bom hodila po arestih kakor zdaj. In kar sem vzela, bom že vse nazaj povrnila kmalu, ko bom zaslužila.”*¹⁴⁴ Deklica je bila obsojena na dva meseca zapora, nato so jo poslali v poboljševalnico Lankovitz, kjer se je v samotni celici brez družčine, razen dela in branja začela popravljati. Zaradi lepega obnašanja jo je sodišče izročilo varuhu, kjer se je prve tri mesece še lepo obnašala *“al potem so se ji polagoma zbuvali zopet vsi njeni slabi nagoni, tatinstvo, predrzna lažnjivost, gnusna nesnaga, npravna propalost. Ušla je varuhu, se par tednov potikala, lagala, kradla, dokler je niso spet prijeli, obsodili in še ne 14 let stare poslali v poboljševalnico. ... Poizkusila je že zapor, vedela, da ji grozi poboljševalnica – ne! ni se mogla premagat, le je drvela v svojo pogubo.”*¹⁴⁵ Fran Miličinski se je na predavanju z naslovom *Iz delovanja mladinskega sodnika*, zavzel za *“institucijo Damokljevega meča”*, saj Avstrija v kazenskem zakoniku ni opredelila pogojne kazni in mnogi so menili, da so prav zato kaznjenke po prihodu iz zapora, tako pogosto spet zabredle na krivo pot, ker nad njimi ne bdi grožnja strožje kazni ter dodal, da je pošiljal v poboljševalnico *“samo take, o katerih je izgubil popolnoma upanje, da se poboljšajo. Saj je znano, kako žalostne so razmere v takih poboljševalnicah. To pa ne samo v kranjski prisilni delavnici, ampak tudi drugod. Tako je tudi v Lankovicu na Štajerskem, kamor pošiljajo pokvarjeno žensko mladino.”*¹⁴⁶ In za marsikatero zločinko je bila pot iz zapora res tudi prvi korak k novemu kaznivemu dejanju.

¹⁴⁴ Fran Miličinski, *Mladih zanikarnežev lastni životopisi*, Ljubljana 1912, str. ...

¹⁴⁵ Ibid. str.

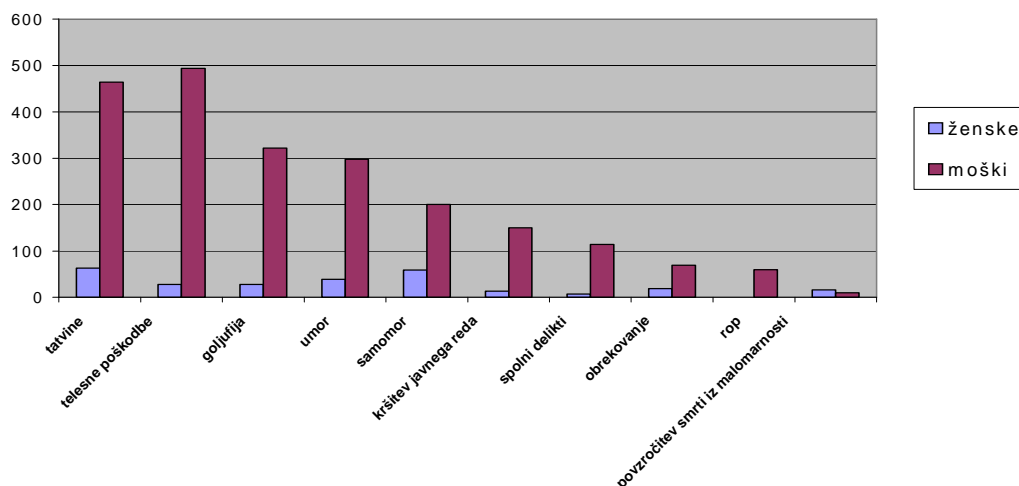
¹⁴⁶ Fran Miličinski, *Iz delovanja mladinskega sodnika*. Slovenec (1910), št. 87, 19. IV., str. 1-2

V. SKLEP:

Če želim sklepati o ženski deviantnosti v prvem desetletju tega stoletja na slovenskem, moram najprej sprejeti ugotovitev, da je kljub temu, da število ženskih kaznivih dejanj precej manjše od moških, strukturirano na približno enak način kot moška kazniva dejanja. Po vrhu tega se delež žensk v skupnem številu kaznivih dejanj v zadnjih sto petdeset letih stalno zmanjšuje. Danes ugotavljajo, da predstavljajo ženska kazniva dejanja na slovenskem v prvih polovici devetdesetih le še 10,6 odstotka vseh kaznivih dejanj.¹⁴⁷

Kljub temu obstajajo nekatere razlike. Bistveno večje število žensk kot moških je bilo obsojenih zaradi povzročitve smrti iz malomarnosti. Prag 20 % pa prestopijo tudi omembe ženskih samomorov in obtožbe zaradi obrekovanja. Glavni motiv, ki je žensko popeljal v navzkrižje z zakoni, je bil ekonomske narave in usmerjen k izboljšanju njihovega osebnega. Naslednja

Primejava med številom poročanj o moških in ženskih kaznivih dejanjih
(Slovenski narod: julij - december 1910)

pomembna ugotovitev se mi zdi, da kljub nekaj čez 1200 zabeleženim člankom o ženskih kaznivih dejanjih ni med njimi takšnega, ki bi v ospredje postavili vprašanje žensk ali sproželo večjo strokovno razpravo. S problematiko ženske deviantnosti so se ukvarjale le krajše časopisne novice, ki se že zaradi njihove narave niso spuščale v ozadje obravnavane problematike. Edina morebitna izjema je članek v Slovenki o prostituciji, ki pa ostane na nivoju polemike z ostalim časopisjem in se ne spušča v ozadje problema. Posredno se problematike ženske kriminalitete dotakne pisec feljtona objavljenega že leta 1896 v "liberalnem" Slovenskem narodu¹⁴⁸. V članku o ženskah in narodnem vrašanju je namreč zapisal: "Ženski spol daje mnogo manj zločincev, kakor moški", ... "od zločina ga čuva njegov socialni položaj in srce. Toda, kadar se ženska

¹⁴⁷ Janka Sterle, Kriminaliteta žensk, Revija za kriminalistiko in kriminologijo 49 (1998), št. 2, str. 137

¹⁴⁸ Citirano po: P. Vodopivec, Kako so ženske na slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje: prispevek k zgodovini žensk v slovenskem prostoru. Zgodovina za vse 1(1994), št. 2, str. 42-43

“pokvari”, je nesreča velika in z “elementarno silo“ drvi v svojo propast in in upropaščanje” drugih. “Ženska razpaljena od katerekoli strasti, hujša je od moškega...” S čimer je neposredno oznanil predvsem to, da bi vsaka sprememba ženskega socialnega položaja pomenila prvi korak v dobo v kateri bodo “tiranile” ženske. statusa. Pri oceni časopisja pa oramo priznati, da kljub spremenjeni vlogi ženske v družbi, časopisje niti v enem primeru namiguje, da bi bil bila količina ali zvrst kriminalnih dejanj povezana s posledicami ženske emancipacije.

Že kratek pogled na statistiko ženske kriminalitete, nam pove, da predstavlja kriminaliteta žensk manj kot petino skupnega števila vseh kaznivih dejanj. Vzroke za manjše število ženskih kaznivih dejanj so si razlagali zelo različno. Nekateri so menili, da so ženske bolj moralne kot moški, drugi so to razlagali z religioznimi vzroki, tretji so verjeli, da moramo manjšo kriminaliteto žensk iskati v njihovi nižji inteligentnosti, naslednji so bili prepričani, da imajo ženske manj domišljije, ter tisti so ugotavljali, da imajo ženske pač manj priložnosti za sestop iz “prave poti. *Iz naloge je razvidno, da se struktura kaznivih dejanj v prvem desetletju dvajsetega stoletja ni bistveno spreminjala. Skoraj enak je celo delež posameznih kaznivih dejanj tako na slovenskem, kot v tujini. Iz naših krajev prevladujejo vsakodnevna poročila o manjših ali večjih tatvinah, sledijo jim članki o goljufijah in nasilnem obnašanju. Pomemben delež še zavzemajo članki o žalitvah, medtem, ko so ostala kazniva dejanja bolj ali manj naključna. Za naše bralce so bili v tujini verjetno najbolj zanimivi umori, čeprav so bila po številu pogostejša poročila o samomorilkah. Porocila iz prvih dveh skupin tvorijo kar 60 % vseh člankov iz tujine. Daleč za njima so bile novice o raznih goljufijah in opisi drugih nasilnih dejanj. Prav zaradi prevlade kaznivih dejanj povezanih z ogrožanjem življenja je bila ženska deviantnost zmeraj zanimiva za sodobnike. Pogosto so jo imeli celo za posledico družbenega razvrata. Ann Louise Shapiro je s pomočjo analize objav različnih družbenih teoretikov pokazala, kako se je v Franciji konec osemdesetih let prejšnjega stoletja večal “strah” pred ženskami in njihovo delikventnostjo, čeprav je dejansko število ženskih kaznivih dejanj konstantno padalo.¹⁴⁹ Na podlagi sodne statistike je ugotovila, da je delež kaznovanih žensk iz 24 % v letu 1860 padel na 18 % v letu 1890 in da je na koncu stoletja znašal le še okrog 14 %. Kljub temu je v tem času nastala v javnih občilih prava eksplozija diskurza o ženski kriminaliteti. Z njim so se ukvarjali znanstveniki, publicisti in umetniki. Popularne zgodbe o ženskih kriminalkah so bile sporne predvsem zato, ker so neposredno rušile avtoritete uveljavljenih elit, saj niso kazale le na njihovo nesposobnost, da jih preprečijo, ampak še bolj na njihovo nepravico. S tem pa pridemo do situacije, kjer je sam ženski kriminal postal manj nevaren od njegovega pojmovanja in idealiziranja kriminalnih dejanj v očeh vsakdanje ljudske kulture. Po mnenju nekaterih družbenih teoretikov je bila družba, ki jo pogosto simbolizira človeško telo, bolna. Ker so se pred nedavnim začeli zavedati nevarnosti*

mikrobov in virusov je tudi ženski kriminal dobil podobo virusa, ki napada to družbeno telo. Kriminologija, pa bi naj s pomočjo kriminologov postala eno izmed novih zdravil za bolezni novega časa.

Moja naloga je bila ugotoviti, kakšna so bila najpogostejša kazniva dejanja in kako so odmevala v časopisju. Iz zbranega sklepanja, daje bil njihov delež sorazmerno majhen in da so si večjo pozornost prislužila le hujša in ponavadi tudi bolj krvava dejanja. To je najlepše vidno če pogledamo, strukturo kaznivih dejanj o katerih je časopisje poročalo iz tujine.

Če bi želel izboljšati prikaz ženske deviantnosti, mislim, da je prva naloga, da se obrnem na arhive pravosodnih organov (sodišč, zaporov). Naloga bi precej pridobila, če bi vanjo vključil še poročanje katerega od časnikov, ki so na slovenskem izhajali v nemškem jeziku (Laibacher-, Marburger Zeitung). Zanimivo bi bilo tudi opazovati razliko, med kaznivimi dejanji v Ljubljani ali kakšnem provincialnem kraju, kot je bila Ribnica ali Domžale iz česar bi lahko ugotavljal tudi razmerje med mestom in njegovim zaledjem, saj je znano, da moramo za veliko večino kriminalk iskati njihove korenine na podeželju in v neuspešnem "vtirjenju v mestno orbito" ..

---

¹⁴⁹ Ann-Louise Shapiro, *Breaking the codes : female criminality in fin-de-siècle Paris* 1996, str. 16 ss

VI. LITERATURA:

- Heiner **BOEHNCKE** (et al. ...): Die Grossen Räuberinnen : "und wenn der Kopf fällt, sag ich hoppla" . – Frankfurt am Main : Eichborn, 1994
- Franci **BRINC** : Nekateri značilnosti izvrševanja kazni odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji : doktorska disertacija. Ljubljana : Pravna fakulteta, 1979
- Meda **CHESNEY-LIND** : The female offender : girls, women and crime. – Thousand Oaks : London : New Delhi : Sage, 1997
- Bojan **CVELFAR** : "No, zdaj pa če imaš denar, daj ga sem, potem se pa hitro z menoj spolsko združi". - V: Zgodovina za vse 1(1994), št. 2, str. 11-29
- Metod **DOLENC**, Žensko pitanje u kaznenom pravu. Policija 14 (1927), št. 7-8, str. 229-238
- Michael **FOUCAULT**: Nadzorovanje in kaznovanje. – Ljubljana : Delavska enotnost, 1984
- Mitja **HRIBAR**, Nadzorstvo nad deviacijami na slovenskem pred 100 leti. – V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 35(1987), št. 1-2, str. 22 - 30
- Alenka **KAČIČNIK**, Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901 - 1914. – V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 35(1987), št. 3, str. 190-198
- Alenka **KAČIČNIK**, Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901 – 1914 : seminarska naloga. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1986 ?
- Marjana **KAVČIČ** : Prostitucija v Ljubljani ob koncu prejšnjega stoletja. – V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 35(1987), št. 3, str. 155 - 162
- **KAZENSKI** zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852 ... . – V Ljubljani : Pravniki, 1889
- **KAZENSKOPRAVDNI** red z dne 23. maja 1873 ... . – V Ljubljani : Pravniki, 1890
- Tonči **KUZMANIČ**, Nočna kronika (Ne)Dela : od ogroženosti identitete do identitete ogroženosti. Časopis za kritiko znanosti 126 (1998), št. 188, str. 41-85
- Zmaga **KUMAR** : Balada o nevesti detomorilki, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963. – (Razred za filološke in literarne vede. Dela; 17)(Inštitut za slovensko narodopisje; 6)
- Milan **LIKIČ** : Pijanci, pijanke in druge ljubljanske slike v Hribarjevi dobi. – V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 45(1997), št. 1-2, str. 126 - 138
- Aleksander **MAKLECOV** : Žena in zločin. – V: Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete v Ljubljani 20 (1944) str. 89 – 115
- Jelka **MELIK** : Kazensko sodstvo na Slovenskem : 1919-1929 : s posebnim ozirom na arhivsko gradivo Deželnega sodišča v Ljubljani. - Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1994

- Marija **MILENKOVIČ** : Odklonsko vedenje žensk in ženske kot žrtve v nekaterih delih slovenskih pisateljev. – V: Revija za kriminalistiko in kriminologijo 43(1992), št. 3, str. 259 – 269
- Zorica **MRŠEVIČ** : Sodobni biološki pozitivizem in kriminaliteta žensk.- V: Revija za kriminalistiko in kriminologijo 44 (1993), št. 2, str. 121-128.
- Ngairé **NAFFINE** : Feminism and criminology. – Cambridge : Polity, 1997
- Vesna **NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ** : Družbeno nadzorstvo in kriminaliteta žensk. – V: Revija za kriminalistiko in kriminologijo 42(1991), št. 1, str. 16 – 26
- Janez **PEČAR**, Storilke kaznivih dejanj v kriminologiji. – V: Revija za kriminalistiko in kriminologijo (1980), št. 3, str, 190
- Alenka **PUHAR**, Prvotno besedilo življenja. – Zagreb : Globus, 1982
- Sašo **RADOVANOVIČ** : "Bog se usmili uboge grešne duše. Amen" : Čarovniški procesi na slovenskem Štajerskem v letih 1546-1746. Murska Sobota : Pomurska založba, 1997
- Peter **RUSTJA** : "Na delovanje hčere slave!": žensko vprašanje v akademski reviji Vesna (1892-1894) . – V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 43(1995), št. 1-2, str. 74-91
- Ann-Louise **SHAPIRO** : Breaking the codes : female criminality in fin-de-siècle Paris. Stanford : Stanford University Press, 1996
- **SLOVENSKA** kronika XX. stoletja : 1900-1941. - Ljubljana : Nova revija 1995
- Rok **STERGAR**, O posilni nečistosti, oskrumbi in družih velikih nesramnostih. – V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 43(1995), št. 1-2, str. 74-91
- Janka **STERLE** : Kriminaliteta žensk. – V: Revija za kriminalistiko in kriminologijo 49(1998), št. 2, str. 134 –150
- Andrej **STUDEN**, Ženska naj se drži kuhalnice. Historični seminar, Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1994, str. 149-164.
- Marko **ŠTEPEC**, Zločin v slovenskem časopisju v 80. letih 19. stoletja. – V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino 35(1987), št. 1-2, str. 30-38
- Marko **ŠTEPEC**, Zločin v slovenskem časopisju v 80. letih 19. Stoletja : diplomska naloga. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1986
- Karmen **ŠTULAR-SOTOŠEK**, Žensko časopisje na slovenskem : 1897 – 1997 : vodnik po razstavi. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1997
- Marjeta **TRATNIK**-Volasko, Matevž Košir, Čarovnice : predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995
- Sergij **VILFAN** : Pravna zgodovina Slovencev. – Ljubljana : Slovenska matica, 1996

- Angela **VODE** : Žena v sedanji družbi. – Ljubljana : Krtina, 1998. - (Zbrana dela Angele Vode)
- Katja **VODOPIVEC** (et al...) : Postava in hudodelstvo : kriminaliteta na slovenskem v 19. stoletju. – Ljubljana : Slovenska matica, 1990
- Peter **VODOPIVEC**, Kako so ženske na slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje : prispevek k zgodovini žensk v slovenskem prostoru. V: Zgodovina za vse 1(1994), št. 2, str. 30-44
- Jože **ŽONTAR**, Struktura uprave in sodstva na slovenskem : od srede 18. stoletja do leta 1848. – Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1998